Neapolis University

HEPHAESTUS Repository **http://hephaestus.nup.ac.cy**

Department of Law Master in International and European Business Law (LLM)

2014

þÿ˜µ¼µ»¹Î´µ¹Â µ»µÅ¸µÁ¯µÂ º±¹ þÿº¿¹½É½¹º¬ ´¹º±¹Î¼±Ä±ÃÄ·½ þÿ•ÅÁÉÀ±Êº® ^½ÉÃ·

Pittakis, Marios

þÿ ÁÌ³Á±¼¼± ”¹µ¸½-Â º±¹ •ÅÁÉÀ±Êº Ì Ÿ¹º¿½¿¼¹º Ì ”¯º±¹¿, £Ç¿»® •¿¼¹ºÎ½ º±¹
þÿ•À¹ÃÄ·¼Î½, ±½µÀ¹ÃÄ®¼¹¿ •µ¬À¿»¹Â ¬Æ¿Å

http://hdl.handle.net/11728/6905

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

του

ΜΑΡΚΟΥ ΠΙΤΤΑΚΗ

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα στο Διεθνές και Ευρωπαϊκό Οικονομικό Δίκαιο (LLM)

Υποβληθείσα στη Σχολή [Πανεπιστήμιο Νεάπολης]

σε μερική εκπλήρωση

των απαιτήσεων για την απόκτηση

του Πτυχίου του

LLM

Πανεπιστήμιο Νεάπολης Πάφου

Πάφος, Κύπρος

2014

ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Διπλωματική Εργασία

Επιβλέπων Καθηγητής

[Κωνσταντίνος ΓΕ. Αθανασόπουλος]

Κοσμήτορας

[Καθηγητής Αντώνης Μανιτάκης]

Διευθυντής Προγράμματος

[Κωνσταντίνος ΓΕ. Αθανασόπουλος]

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης των σπουδών μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Διεθνές και Ευρωπαϊκό Οικονομικό Δίκαιο» του Πανεπιστημίου Νεάπολης. Ακαδημαϊκός Επιβλέπων ήταν ο καθηγητής κύριος Κωνσταντίνος Αθανασόπουλος. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Επιβλέποντα της εργασίας για όλες τις συζητήσεις που κάναμε, το συνεχές ενδιαφέρον και τις πολύτιμες συμβουλές που μου παρείχε κατά την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας. Η βοήθεια που μου πρόσφερε και η καθοδήγησή του ήταν πολύτιμη σε κάθε στάδιο της εργασίας. Επίσης ευχαριστώ όλους τους κ.κ. Καθηγητές του παραπάνω Τμήματος που με βοήθησαν να αποκτήσω τις απαραίτητες γνώσεις ώστε να διεκπεραιώσω την εργασία αυτή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Θεμελιώδεις Ελευθερίες και Κοινωνικά Δικαιώματα στην Ευρώπη.....3
Ευχαριστίες …….....4
Συντομογραφίες.....…….....7
Abstract…….....8
Περίληψη.....9
Κεφάλαιο 1
1. Εισαγωγή.....11
2. Οικονομικές Ελευθερίες.....11
2.1 Ιστορική Εξέλιξη.....11
3. Ελεύθερη Διακίνηση Κεφαλαίων και Πληρωμών.....13
3.1 Οδηγία 2007/64.....14
3.2 Οδηγία 2005/60.....14
3.3 Εξαιρέσεις και Δικαιολογημένοι Περιορισμοί στις Διακινήσεις Κεφαλαίων.....15
4. Ελεύθερη Κυκλοφορία Υπηρεσιών.....15
4.1 Έννοια της Υπηρεσίας.....15
4.2 Συμπεράσματα από αποφάσεις του Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου.....17
4.3 Οδηγία 2006/123 – Οδηγία Bolkenstein…….....……...18
4.4 Χρηματοπιστωτικές Υπηρεσίες.....19
5. Ελεύθερη Κυκλοφορία Εμπορευμάτων.....21
5.1 Ο ρόλος και η σημασία της Ελεύθερης Κυκλοφορίας Εμπορευμάτων στην Εσωτερική Αγορά.....21
5.2 Διατάξεις και Πεδίο Εφαρμογής Άρθρων της ΣΛΕΕ.....21
5.3 Η Αρχή της Αμοιβαίας Αναγνώρισης.....23
5.4 Τελωνειακή Ένωση.....24
5.5 Απαγόρευση Ποσοτικών Περιορισμών.....24
6. Ελεύθερη Κυκλοφορία Προσώπων.....26
6.1 Συμφωνία του Σένγκεν.....27
6.2 Διαμονή και Εγκατάσταση σε Χώρες της ΕΕ.....28
6.3 Η οδηγία της ΕΕ για την Ελεύθερη Διακίνηση και Εγκατάσταση.....29
6.4 Ελεύθερη Κυκλοφορία των Εργαζομένων.....30
6.5 Μέτρα της ΕΕ για στήριξη των Εργαζομένων.....32
6.6 Ίση μεταχείριση Εργαζομένων.....33
Κεφάλαιο 2
Κοινωνικά Δικαιώματα στην ΕΕ.....35
1. Ιστορική εξέλιξη των Κοινωνικών Δικαιωμάτων στην ΕΕ.....35
2. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.....40
2.1 Διακήρυξη του Χάρτη και Εφαρμογή του.....40
2.2 Κατηγοριοποίηση των Δικαιωμάτων του Χάρτη.....43
3. Δικαίωμα Συλλογικής Δράσης.....44
4. Ελεύθερη Κυκλοφορία Προσώπων και Κοινωνική Δράση.....46
5. Συμπεράσματα.....47

Κεφάλαιο 3

Νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ενωσης – Αλληλοεπηρεασμένος ή Σύγκρουση Οικονομικών Ελευθεριών με τα Κοινωνικά Δικαιώματα.....49
1. Απόφαση Schmidburger……...49
2. Αποφάσεις Decker και Kohll.....51
3. Επίλογος.....53

Συντομογραφίες

ΔΕΕ Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΔΕΚ Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

ΕΔΔΑ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΕ Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΠ Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη

ΕΚ Ευρωπαϊκή Κοινότητα

ΕΣΔΑ Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΠΕΚ Πρωτοδικείο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

ΣΕΕ Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΣΕΚ Συνθήκη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

ΣΛΕΕ Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΣυνθΕΟΚ Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας

Χάρτης Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Abstract

As it is well known, the European Union is economically oriented. The process of the European integration was based on the establishment of the internal market. The economic fundamental freedoms, i.e. the free movement of goods, persons, services and capital consisted from the very beginning of the European Communities the basis for the internal market. At the same time, as a natural consequence, the promotion of social rights serves for the better and more effective application of economic freedoms. This parallel evolution between economic freedoms and social rights is examined by the present thesis, focusing on the convergence of the four fundamental freedoms shall be examined, indicating the relation – convergence between economic freedoms and social rights through the jurisprudence of the European Court of Justice. It shall be examined whether or not economic freedoms constitute a priority for EU in comparison with social rights.

Περίληψη

Όπως είναι γνωστό αρχικά η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε μόνο οικονομικό προσανατολισμό. Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης βασίστηκε στην εγκαθίδρυση της εσωτερικής αγοράς. Οι οικονομικές θεμελιώδεις ελευθερίες, δηλαδή η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων αποτελούσαν την αρχή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, βάση της οποίας ήταν η εσωτερική αγορά. Την ίδια στιγμή, ως φυσικό επακόλουθο, η προώθηση των κοινωνικών δικαιωμάτων χρησιμεύει για την καλύτερη και πιο αποτελεσματική εφαρμογή των οικονομικών ελευθεριών. Αυτή η παράλληλη εξέλιξη μεταξύ των οικονομικών ελευθεριών και των κοινωνικών δικαιωμάτων εξετάζεται από την παρούσα διατριβή, με επίκεντρο τη σύγκλιση των τεσσάρων θεμελιωδών ελευθεριών και των κοινωνικών δικαιωμάτων μέσω και της νομολογίας του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Θα εξεταστεί κατά πόσον οι οικονομικές ελευθερίες αποτελούν προτεραιότητα για την ΕΕ σε σύγκριση με τα κοινωνικά δικαιώματα.

Κεφάλαιο 1

1.Εισαγωγή

Οι θεμελιώδεις οικονομικές ελευθερίες αποτελεί την βάση της εσωτερικής αγοράς της ΕΕ. Δηλαδή η ελεύθερη διακίνηση προσώπων, κεφαλαίων, υπηρεσιών και εμπορευμάτων αποτελούσαν την αρχή της ίδρυσης της ΕΕ που ως γνωστό η κατεύθυνση της είναι οικονομική. Η εγκαθίδρυση της εσωτερικής αγοράς ήταν ένας από τους αρχικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας από την Συνθήκη της Ρώμης. Προνοούσε την δημιουργία ενιαίας εσωτερικής αγοράς χωρίς οποιαδήποτε εσωτερικά σύνορα και η οποία ολοκληρώθηκε το 1992.[1] Μέσω της καλύτερης εφαρμογής των οικονομικών ελευθεριών έρχεται και η προώθηση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Στην παρούσα μελέτη στο πρώτο κεφάλαιο θα εξεταστούν οι έννοιες και το περιεχόμενο των τεσσάρων βασικών οικονομικών ελευθεριών, της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, της ελευθερίας κινήσεως κεφαλαίων και πληρωμών, όπως αυτές κατοχυρώνονται μέσα από τις Συνθήκες και την ιστορική τους εξέλιξη. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα εξεταστούν τα κοινωνά δικαιώματα στην ΕΕ, η ιστορική εξέλιξη τους και ο Χάρτης Θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ. Στο τρίτο κεφάλαιο μέσα από την Νομολογία του ΔΕΚ θα εξεταστεί η σύγκρουση ή ο αλληλοεπηρεασμός των οικονομικών ελευθεριών με τα κοινωνικά δικαιώματα.

2. Οικονομικές Ελευθερίες

2.1 Ιστορική Εξέλιξη

Η δημιουργία μιας ενιαίας αγοράς χωρίς εσωτερικά σύνορα ήταν ο αρχικός στόχος της ευρωπαϊκής ενοποίησης και των ιδρυτικών Συνθηκών της ΕΕ. Βασικό συστατικό ήταν η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, κεφαλαίων, προσώπων και υπηρεσιών, η οποία θεσπίστηκε με την Συνθήκη της Ρώμης το 1957. Σε αυτή συμπεριλαμβανόταν η κατάργηση των δασμών και των ποσοτικών περιορισμών κατά τις εισαγωγές και εξαγωγές εμπορευμάτων και η εξάλειψη οποιοδήποτε εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία υπηρεσιών, κεφαλαίων και προσώπων.

Προς πλήρη εφαρμογή της πιο πάνω οδηγίας ορίστηκε μία μεταβατική χρονική περίοδος δώδεκα ετών και η οποία έληγε το τέλος του 1969. Με την λήξη της περιόδου αυτής το

[1] Π. Κανελλόπουλος, *Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνθήκη της Λισσαβόνας,* Εκδόσεις Σακούλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010, σελ.98

μεγαλύτερο μέρος των εμποδίων έπαψε να υφίσταται κυρίως όσο αφορά την ελεύθερη διακίνηση των εμπορευμάτων.[2]

Το 1986 με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) συμφωνήθηκε ένα μεταβατικό στάδιο μέσα από το οποίο η Κοινότητα θα εξέδιδε μέτρα για την υλοποίηση της εσωτερικής αγοράς. Το μεταβατικό στάδιο που συμφωνήθηκε ήταν για περίοδο έξι χρόνων και το οποίο έληγε το τέλος του 1992. Συγκεκριμένα η εσωτερική αγορά θα ήταν ένας χώρος χωρίς εσωτερικά σύνορα μέσα στον οποίο θα εξασφαλιζόταν η ελεύθερη διακίνηση προσώπων, κεφαλαίων, υπηρεσιών και εμπορευμάτων. Η ΕΕΠ δεν περιείχε ουσιαστικές τροπολογίες ή διατάξεις ουσιαστικού περιεχομένου για την υλοποίηση του θεσμού της εσωτερικής αγοράς.[3]

Στην εξέλιξη των θεμελιωδών ελευθεριών ουσιαστικό ρόλο είχε το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) με την νομολογία του μέσω της οποίας αναγνώρισε στους ιδιώτες το δικαίωμα να επικαλούνται σε Εθνικά Δικαστήρια τις κοινοτικές διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων, κεφαλαίων, υπηρεσιών και εμπορευμάτων.[4]

Οι θεμελιώδεις ελευθερίες την τελική τους μορφή την πήραν με την Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1991. Συγκεκριμένα τροποποιήθηκαν διατάξεις στην ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων και επίσης η ελεύθερη κυκλοφορία επεκτάθηκε και στις πληρωμές. Πλέον απαγορευόταν οποιοσδήποτε περιορισμός στην κίνηση κεφαλαίων και πληρωμών μεταξύ κρατών μελών και κρατών μελών με τρίτες χώρες.[5] Οι υπόλοιπες διατάξεις που αφορούν τις υπόλοιπες θεμελιώδεις ελευθερίες παρέμειναν οι ίδιες σύμφωνα με την Συνθήκη της ΕΟΚ.

Με τη συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997 απαγορεύτηκαν πλέον ρητά όλοι οι περιορισμοί στην ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων, εμπορευμάτων, προσώπων και υπηρεσιών και τροποποιήθηκαν οι επιμέρους διατάξεις. Επίσης άλλαξε και η αρίθμηση των άρθρων.

Με την Συνθήκη της Νίκαιας το 2001 δεν υπήρξε οποιαδήποτε τροποποίηση. Στη Συνθήκη της Λισσαβόνας το 2009 άλλαξε η αρίθμηση των διατάξεων που αναφέρονται στις θεμελιώδεις ελευθερίες.

---

[2] Χ. Ταγάρας, Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Β΄Έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2002, σελ.19

[3] Χ. Ταγάρας, Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Β΄Έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2002, σελ.20

[4] Β. Σκουρής, ‘’Οι οικονομικές ελευθερίες και τα κοινωνικά δικαιώματα κατά την νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων’’ στον τόμο Ελληνική Εταιρεία Δικαίου της Εργασίας και της Κοινωνικής Ασφάλισης, ‘’Οικονομικές ελευθερίες, κοινωνικά δικαιώματα και η απαγόρευση των διακρίσεων στο δίκαιο της ΕΕ’’, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2010, σελ 3-17, σελ.5

[5] Άρθρο 73^{A} Συνθήκης του Μάαστριχτ

3. Ελεύθερη Διακίνηση Κεφαλαίων και Πληρωμών

Η ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων αποτελεί την νεότερη θεμελιώδη ελευθερία που προβλέπεται βάση των Συνθηκών και προϋπόθεση για την πραγματοποίηση των άλλων θεμελιωδών ελευθεριών. Η προσπάθεια για την απελευθέρωση των κεφαλαίων συνάντησε αρκετές δυσκολίες. Άρχισε από το 1960 με έκδοση οδηγιών περιορισμένης σημασίας. Το 1988 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο την βαθμιαία υλοποίηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ). Η ΟΝΕ ως πρώτο στάδιο εισήγαγε την πλήρη ελευθερία των κεφαλαιακών συναλλαγών η οποία κατοχυρώθηκε αργότερα από την Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία εισήγαγε μια νέα σειρά από άρθρα και κατάργησε παλιά άρθρα που αφορούσαν το εν λόγο θέμα.[6]

Τα άρθρα 63 έως 66 της Συνθήκης για την λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) υπαγορεύουν τις απαγορεύσεις στους περιορισμούς κεφαλαίων τα οποία συμπληρώνονται με τα άρθρα 75 και 215 της ΣΛΕΕ που αφορά τις κυρώσεις.[7]

Το ΔΕΚ ως έννοια για την κίνηση κεφαλαίων έχει ορίσει εκείνες τις οικονομικές έννοιες οι οποίες κυρίως αποσκοπούν στην τοποθέτηση ή την επένδυση του οικείου ποσού και όχι στην αμοιβή παροχής. Ως ορισμό των τρεχουσών συναλλαγών ορίζει τις μεταφορές συναλλάγματος που αποτελούν αντιπαροχή στο πλαίσιο υποκείμενης συναλλαγής.[8] Κατά το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο είναι θεμελιώδης αρχή της Συνθήκης η ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων και δεν μπορεί να περιορίζεται από οποιαδήποτε εθνική ρύθμιση εκτός αν δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος.[9]

Φυσικά και νομικά πρόσωπα είναι οι φορείς της ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων τα οποία έχουν την οικία τους ή την εγκατάσταση τους σε κάποιοι κράτος μέλος. Στη Συνθήκη δηλαδή χρησιμοποιείται ο όρος κατοικία και όχι ιθαγένεια με σκοπό να απελευθερωθεί η κίνηση κεφαλαίων ανεξάρτητα από την ιθαγένεια του κατόχου τους.[10]

Πλέον έχει απελευθερωθεί πλήρως η χρηματαγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις και οι ιδιώτες έχουν πρόσβαση σε όλη την κλίμακα των διαθέσιμων στα κράτη μέλη επιλογών σε τραπεζικές υπηρεσίες, ενυπόθηκα δάνεια, τίτλους και ασφάλειες. Μπορούν να

---

[6] http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_3.1.6.html
[7] Οπ.π
[8] Δ. Παπαγιάννης, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2011, σελ.500
[9] http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/07/index.tkl?lang=gr&s=1&e=10
[10] Δ. Παπαγιάννης, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2011, σελ.501

επιλέγουν ελεύθερα την προσφερόμενη υπηρεσία, η οποία ανταποκρίνεται καλύτερα στις ειδικές ανάγκες και απαιτήσεις τόσο του ιδιωτικού τους βίου όσο και των επαγγελματικών δραστηριοτήτων τους μέσα στην ενιαία αγορά.

Όσο αφορά τις πληρωμές το άρθρο 63 της ΣΛΕΕ αναφέρει ότι απαγορεύονται όλοι οι περιορισμοί στις πληρωμές μεταξύ κρατών μελών αλλά και κρατών μελών με τρίτες χώρες.

3.1 Οδηγία 2007/64

Η οδηγία 2007/64 εναρμονίζει το νομικό πλαίσιο των υπηρεσιών πληρωμών στην ΕΕ. Επιτρέπει στον τομέα των πληρωμών να αναπτύξει τις υποδομές για ένα πανευρωπαικό σύστημα πληρωμών όπου ο ανταγωνισμός και οι κλίμακες της οικονομίας πρέπει να συμβάλλουν στην μείωση του κόστους πληρωμών και να αυξήσουν την αποδοτικότητα και την ασφάλεια εν σχέση μετα διάφορα εθνικά συστήματα. Έχει ως στόχο την θέσπιση μιας ολοκληρωμένης σειράς κανόνων που θα ισχύοθν για όλες τις υπηρεσίες πληρωμών στην ΕΕ. Παρέχει το αναγκαίο νομικό πλαίσιο για εφαρμογή στον ευρωπαικό τραπεζικό κλάδο ‘’ενιαίου χώρου πληρωμών σε ευρώ’’ το γνωστό ως ‘’SEPA’’. Η οδηγία εφαρμόζεται σε έξι κατηγορίες παρόχων υπηρεσιών πληρωμής:

• Πιστωτικά Ιδρύματα
• Ιδρύματα έκδοσης ηλεκτρονικού χρήματος
• Γραφεία ταχυδρομικών επιταγών
• Ιδρύματα πληρωμών
• Ευρωπαική Κεντρική Τράπεζα
• Εθνικές Κεντρικές Τράπεζες[11]

3.2 Οδηγία 2005/60

Η εν λόγο οδηγία επιδιώκει να αποτρέψει την χρησιμοποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος για την νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας. Υποχρεώνει τα κράτη μέλη να καταπολεμήσουν την νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες όπως το σοβαρό έγκλημα σύμφωνα με την απόφαση – πλαίσιο 2001/500

11 http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/07/index.tkl?lang=gr&s=1&e=10

που αναφέρεται στο ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, τον προσδιορισμό, εντοπισμό, δέσμευση και κατάσχεση των προϊόντων του εγκλήματος.[12]

3.3 Εξαιρέσεις και Δικαιολογημένοι Περιορισμοί στις Διακινήσεις Κεφαλαίων

Κατά βάση οι εξαιρέσεις στην διακίνηση κεφαλαίων περιορίζονται από ή προς τρίτες χώρες. Σύμφωνα με το άρθρο 64 της ΣΛΕΕ το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο μπορούν να εγκρίνουν νομοθετικά μέτρα που αφορά κινήσεις κεφαλαίων με τρίτες χώρες όταν διαφαίνεται ότι υπάρχει εγκατάσταση μετά από άμεση επένδυση, εισδοχή τίτλων σε κεφαλαιαγορές, παροχή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών.[13]

Σύμφωνα με το άρθρο 65 της ΣΛΕΕ οι μόνοι δικαιολογημένοι περιορισμοί που μπορούν να επιβληθούν από κράτη μέλη στις κινήσεις κεφαλαίων συμπεριλαμβανομένων και εντός ΕΕ είναι οι εξής: (i) μέτρα για την αποφυγή παραβάσεων των εθνικών νομοθετικών διατάξεων ειδικότερα στον τομέα της φορολογίας και της προληπτικής εποπτείας των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών (ii) διαδικασίες δήλωσης των κινήσεων κεφαλαίων για λόγους διοικητικής ή στατιστικής ενημέρωσης (iii) μέτρα υπαγορευμένα από λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας. Οι διατάξεις αυτές συμπληρώνονται από το άρθρο 75 της ΣΛΕΕ, όπου προβλέπεται η δυνατότητα επιβολής οικονομικών κυρώσεων σε βάρος ιδιωτών, ομάδων ή μη κρατικών οντοτήτων με σκοπό την πρόληψη και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

Σύμφωνα με το άρθρο 215 της ΣΛΕΕ, οικονομικές κυρώσεις μπορούν να επιβληθούν σε βάρος τρίτων χωρών ή ιδιωτών, ομάδων ή μη κρατικών οντοτήτων, βάσει αποφάσεων που εκδόθηκαν στο πλαίσιο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας.[14]

4. Ελεύθερη Κυκλοφορία Υπηρεσιών

4.1 Έννοια της Υπηρεσίας

Οι υπηρεσίες αποτελούν την κύρια δύναμη της ανάπτυξης της ΕΕ αφού αποτελεί το 70% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος και των θέσεων εργασίας στην πλειοψηφία των κρατών μελών. Άρα οι υπηρεσίες είναι από τα πλέον βασικά στοιχεία της καλής λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς. Αρχικά η απελευθέρωση των υπηρεσιών βασιζόταν στην αρχή της

12 http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/07/index.tkl?lang=gr&s=1&e=10
13 http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_3.1.6.html
14 Οπ.π

αμοιβαίας αναγνώρισης. Μέσα από αυτή την αρχή οι νόμιμες προσφερόμενες υπηρεσίες σε ένα κράτος μέλος έπρεπε να γινόταν αποδεκτή και σε άλλο κράτος μέλος χωρίς να χρειάζεται να υπακούει σε όλες τις λεπτομέρειες της νομοθεσίας στην χώρα υποδοχής. Όμως τα πολλά εμπόδια που έθεταν τα κράτη μέλη δεν επέτρεπε κυρίως στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις να επεκτείνουν τις δραστηριότητες τους πέρα από τα εθνικά τους σύνορα. [15]

Μέσα από τα άρθρα 56-62 της ΣΛΕΕ κατοχυρώνεται η ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών. Το άόρθρο 56 της Συνθήκης απαγορεύει εντός της ΕΕ τους περιορισμούς της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών όσο αφορά τους υπηκόους κρατών μελών που είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος από εκείνο του αποδεκτού της υπηρεσίας. Οποιαδήποτε διάκριση στην παροχή υπηρεσιών βασιζόμενη στην εθνικότητα απαγορεύεται άμεσα, χωρίς δηλαδή να χρειάζεται οποιαδήποτε νομοθεσία. [16]

Σύμφωνα με το άρθρο 57 της ΣΛΕΕ ως υπηρεσίες καθορίζονται αυτές που κατά κανόνα προσφέρονται έναντι αμοιβής, εφόσον δεν αφορά τις σχετικές διατάξεις για την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων, προσώπων και εμπορευμάτων. Στην έννοια των υπηρειών θεωρούνται κυρίως οι βιομηχανίες, βιοτεχνικές και εμπορικές δραστηριότητες καθώς και όλες οι δραστηριότητες προρχόμενες από τα ελεύθερα επαγγέλματα. Έτσι θεωρείται επικουρική λειτουργία η ελεύθερη κυκλοφορία υπηρεσιών εν σχέση με τις υπόλοιπες θεμελιώδεις ελευθερίες.[17]

Η δραστηριότητα πρέπει να έχει τον χαρακτήρα του προσωρινού, είναι περιορισμένης διάρκειας και να ασκείται έναντι αμοιβής και να συνεπάγεται το πέρασμα των συνόρων υπό οποιαδήποτε μορφή. Όμως σε κάποιες περιπτώσεις μια επιχειρησιακή σύμβαση μπορεί να είναι μακράς διάρκειας και να απαιτεί την κτίση ακινήτων στην χώρα παροχής της υπηρεσίας. Όμως για να εννοείται παροχή υπηρεσιών και όχι μόνιμη εγκατάσταση πρέπει ο παρέχων την υπηρεσία να παραμείνει εγκατεστημένος στην χώρα του και οι υπηρεσίες που προσφέρει να περνούν τα σύνορα. Φαίνεται ότι ελευθερία παροχής υπηρεσιών και ελευθερία εγκατάστασης δεν ξεχωρίζονται επαρκώς εφόσον μια εταιρεία ή ένα πρόσωπο εγκαθίστανται σε άλλο κράτος μέλος

[15] http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/06/?all=1
[16] Οπ.π
[17] Χ. Ταγάρας, Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Β Έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2002, σελ.142

για να παρέχουν υπηρεσίες. Για αυτό οι δύο αυτές ελευθερίες θεωρούνται ως μία, την ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών.[18]

4.2 Συμπεράσματα από Αποφάσεις του Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω βασικό στοιχείο που προσδιορίζει την έννοια της υπηρεσίας είναι η αμοιβή. Το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) έχει προσδιορίσει την έννοια της αμοιβής κρίνοντας ότι η αμοιβή αποτελεί το αποτέλεσμα δηλαδή η οικονομική αντιπαροχή της προσφερόμενης παροχής που έγινε, την οποία προσδιορίζουν κατά κανόνα από κοινού ο παρέχων την υπηρεσία και ο αποδέκτης της.[19] Το ΔΕΚ έχει κρίνει ότι στο πεδίο παροχής υπηρεσιών εμπίπτουν και οι ιατρικές δραστηριότητες ανεξάρτητα αν προσφέρονται εντός ή εκτός νοσοκομειακού ιδρύματος. [20] Επίσης η αμοιβή για τις προσφερόμενες υπηρεσίες μπορεί να καταβάλλεται εκτός από τον αποδέκτη της υπηρεσίας και από το ταμείο κοινωνικής ασφάλισης.[21] Σύμφωνα με το ΔΕΚ δεν εμπίπτει στο φάσμα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών οι παροχές με τις οποίες το κράτος εκπληρώνει μέσω του προϋπολογισμού τις υποχρεώσεις του απέναντι στον πληθυσμό και στον πολιτιστικό και εκπαιδευτικό τομέα[22]

Στην υπόθεση Van Binsbergen επιβεβαιώθηκε η άμεση εφαρμογή της απαγόρευσης διακρίσεων σχετικά με την παροχή υπηρεσιών.[23] Σύμφωνα με τη Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου το άρθρο 56 της ΣΛΕΕ παρέχει στους νόμιμους φορείς που είναι εγκατεστημένοι στην χώρα καταγωγή τους το δικαίωμα παροχής υπηρεσιών σε άλλο κράτος μέλος το οποίο δεν μπορεί να αρνηθεί την παροχή αυτών των υπηρεσιών υποστηρίζοντας ότι αυτοί διαφέρουν από αυτούς που ισχύουν στην χώρα αποδοχής.[24]

---

[18] http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/06/?all=1
[19] ΔΕΚ, 263/86 Humbel, Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, Συλλογή της Νομολογίας 1988 05365, σκέψη 17
[20] ΔΕΚ, C-157/99 Geraets Smits and Peerbooms, Απόφαση της 12ης Ιουλίου 2001, Συλλογή της Νομολογίας 2001 I-05473, σκέψη 53
[21] ΔΕΚ, C-157/99 Geraets Smits and Peerbooms, Απόφαση της 12ης Ιουλίου 2001, Συλλογή της Νομολογίας 2001 I-05473, σκέψη 56, 57
[22] ΔΕΚ, 263/86 Humbel, Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, Συλλογή της Νομολογίας 1988 05365, σκέψη 18
[23] http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61974CJ0033&from=EN
[24] http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2fd53656-79d9-4322-b3dd-117a319072f8.0002.03/DOC_1&format=PDF

4.3 Οδηγία 2006/123 – ‘’Οδηγία Bolkenstein’’

Στόχος της εν λόγο οδηγίας ήταν να εξαλειφθούν τα εμπόδια στην ελευθερία εγκατάστασης των παροχών υπηρεσίας στα κράτη μέλη όσο και την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών μεταξύ των κρατών μελών και να παρασχεθεί η ασφάλεια δικαίου στους παρόχους υπηρεσιών που χρειάζονται για να ασκήσουν τις δύο αυτές θεμελιώδεις ελευθερίες. Η εν λόγο οδηγία ήρθε για να θεσπίσει το γενικό νομοθετικό πλαίσιο και δεν θίγει τους γενικούς και ειδικούς όρους απασχόλησης όπως τα ελάχιστα όρια μισθού, τους κανόνες για την υγεία, την ετήσια άδεια και την ασφάλεια και υγιεινή στην εργασία.[25]

Η οδηγία αυτή δεν αφορά τις κοινωνικές υπηρεσίες που προσφέρονται από το κράτος, τις οπτικοακουστικές υπηρεσίες, των τυχερών παιχνιδιών, των ιδιωτικών υπηρεσιών ασφάλειας, των δραστηριοτήτων που συνδέονται με την άσκηση της επίσημης αρχής, των υπηρεσιών που παρέχονται από τους συμβολαιογράφους και τους δικαστικούς κλητήρες.[26]

Η προταθείσα οδηγία για τις υπηρεσίες έγινε γνωστή και ως οδηγία ‘’Bolkenstein’’ και η οποία χλευάστηκε σε όλη την Ευρώπη. Ήταν οδηγία του πρώην Επιτρόπου για την εσωτερική αγορά Frits Bolkenstein η οποία ήταν και το επίκεντρο του γαλλικού δημοψηφίσματος με θέμα την Συνταγματική Συνθήκη της ΕΕ. Θεωρήθηκε απειλή για τους Γάλλους εργαζόμενους και γενικά για όλους τους εργαζομένους των ανεπτυγμένων οικονομιών. Οι πολέμιοι της πρότασης θεωρούσαν ότι θα διάβρωνε τα κοινωνικοασφαλιστικά συστήματα των κρατών μελών, θα οδηγούσε σε κοινωνικό dumping[27] και θα έπληττε τα δικαιώματα των εργαζομένων.[28] Θέση των υποστηριχτών της πρότασης ήταν ότι θα αυξανόταν ο ανταγωνισμός και θα δημιουργούνταν νέες θέσεις εργασίας.[29] Σύμφωνα με αυτή ο παρέχων την υπηρεσία θα υπαγόταν αποκλειστικά στην νομοθεσία της χώρας προέλευσης και όχι στην νομοθεσία της χώρας στην οποία παρέχει στην υπηρεσία.[30]

---

[25] http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/06/?all=1
[26] Οπ.π
[27] Editional Comments, ‘’The services directive proposal: Striking a balance between the promotion of the internal market and preserving the European social model’’, Common Market Law Review, (2006), 43, σελ. 307-311(309)
[28] Δ. Παπαγιάννης, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2011, σελ.497
[29] Δ. Παπαγιάννης, οπ.π
[30] Editional Comments, ‘’The services directive proposal: Striking a balance between the promotion of the internal market and preserving the European social model’’, Common Market Law Review, (2006), 43, σελ. 307-311

4.4 Χρηματοπιστωτικές Υπηρεσίες

Οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες όπως οι τράπεζες, χρηματιστήρια, ασφάλειες θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικές σαν μεγάλη αγορά που είναι αλλά και για την επίδραση τους που έχουν σε άλλους οικονομικούς τομείς. Η κρίση στις χρηματαγορές το 2007 και 2008 αποκάλυψε σημαντικές ελλείψεις στην εποπτεία του χρηματοοικονομικού συστήματος το οποίο δεν κατάφερε να προβλέψει τις δυσμενείς εξελίξεις και να αποτρέψει την συσσώρευση των κινδύνων στο χρηματοοικονομικό σύστημα.[31]

Στόχος της πολιτικής της ΕΕ στον τομέα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών είναι η δημιουργία μιας ενιαίας Ευρωπαϊκής αγοράς όπου οι εν λόγο υπηρεσίες θα μπορούν να λειτουργούν διασυνοριακά και να πραγματοποιούν ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίου και υπηρεσιών. Η πολιτική αφορά δύο επίπεδα χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών:

• Λιανικές αγορές

• Χονδρικές αγορές[32]

Στο λιανικό επίπεδο οι καταναλωτές αγοράζουν ασφάλεια, δάνεια, συνταξιοδοτικά πακέτα και αποταμιευτικά προγράμματα. Για παράδειγμα, οι πολίτες που θέλουν ένα στεγαστικό δάνειο περιορίζονται σε μεγάλο βαθμό σε τράπεζες που έχουν έδρα σε ένα δεδομένο κράτος-μέλος Παρότι είναι τεχνικά εφικτό να πάρει κάποιος δάνειο από ένα πιστωτή σε άλλη χώρα, οι περισσότεροι πιστωτές είναι απρόθυμοι να εμπλακούν σε υποθέσεις όπου δεν μπορούν εύκολα να ρευστοποιήσουν την εγγύηση που έχουν για το δάνειο, δηλαδή το σπίτι. Βασικά, αν η τράπεζα χρειαστεί να δραστηριοποιηθεί σε περισσότερες από μία νομικές επικράτειες, τότε τα έξοδά της τα οποία θα ματοκυλισθούν στον πελάτη θα είναι ψηλότερα, αντισταθμίζοντας το κέρδος που προσδοκά ο πελάτης όταν απευθύνεται σε τράπεζα του εξωτερικού. Το ίδιο ισχύει και για τα ασφαλιστικά προϊόντα. Άλλος σημαντικός φραγμός είναι η φορολόγηση των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών.[33]

Στο χονδρικό χρηματοπιστωτικό επίπεδο έχει σημειωθεί μεγαλύτερη πρόοδος και έχει γίνει κάποια ενοποίηση των Ευρωπαϊκών χρηματαγορών. Στο παρασκήνιο έχουν γίνει σημαντικές κινήσεις για την εναρμόνιση των λογιστικών προτύπων, των κεφαλαιακών απαιτήσεων για οργανισμούς και των διαδικασιών για απόκτηση κεφαλαίου, για παράδειγμα μέσω δημόσιων προεγγραφών, όταν πρόκειται για μετοχικές εταιρίες. Γενικά τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα

[31] http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/06/?all=1
[32] http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/greek/C44/50/index.html
[33] Οπ.π

αντιμετωπίζουν λίγους φραγμούς όσον αφορά την εξέταση και την παρακολούθηση των επενδυτικών ευκαιριών σε όλη την Ευρώπη και η άφιξη του ευρώ λειτούργησε ευνοϊκά προς αυτήν την κατεύθυνση.[34]

Μετά την κρίση στις χρηματαγορές το 2009 θεσπίστηκε ένα πρόγραμμα, κανονισμός 258/2014, για την εποπτεία των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και αφορούσε την περίοδο 2010 έως 2013. Ακολούθως ανανεώθηκε το 2014 με ημερομηνία λήξης το 2020.[35]

Το 2010 δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Σύστημα Χρηματοοικονομικής Εποπτείας (ΕΣΧΕ), το οποίο συγκεντρώνει τους φορείς που ασκούν χρηματοοικονομική εποπτεία σε εθνικό επίπεδο και σε επίπεδο Ένωσης και τους επιτρέπει να λειτουργούν ως δίκτυο. Το ΕΣΧΕ αποτελείται από:
α) το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου (ΕΣΣΚ), το οποίο είναι υπεύθυνο για τη μακροπροληπτική επίβλεψη του χρηματοοικονομικού συστήματος στην Ένωση με σκοπό να συμβάλλει στην πρόληψη ή στον μετριασμό των συστημικών κινδύνων που απειλούν τη χρηματοοικονομική σταθερότητα στην Ένωση.36
β) την Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών, η κύρια αποστολή της οποίας είναι η προστασία των καταθετών και των επενδυτών, στο πλαίσιο ιδίως της τραπεζικής ένωσης.37
γ) την Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων, η οποία πρέπει ιδίως: να προστατεύει τους ασφαλισμένους, τα μέλη του συνταξιοδοτικού συστήματος και τους συνταξιούχους· να αποτρέπει την καταχρηστική επιλογή του ευνοϊκότερου καθεστώτος εποπτείας· να εξασφαλίζει ισότιμους όρους ανταγωνισμού· και να ενισχύει τον διεθνή εποπτικό συντονισμό.38
δ) την Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών, η οποία πρέπει να αποδίδει ιδιαίτερη προσοχή σε κάθε είδους συστημικό κίνδυνο που προέρχεται από τους συμμετέχοντες στη χρηματοοικονομική αγορά, σε περίπτωση αποτυχίας των οποίων μπορεί να πληγεί η λειτουργία του χρηματοοικονομικού συστήματος ή της πραγματικής οικονομίας.[39]

Επίσης υπάρχει μια ομάδα χρηστών χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών η οποία παρέχει συμβουλές στην Επιτροπή, στο πλαίσιο της προετοιμασίας νομοθετικών πράξεων ή άλλων πρωτοβουλιών πολιτικής που επηρεάζουν τους χρήστες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών,

---

[34] http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/greek/C44/50/index.html
[35] http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R025&from=EL
[36] Κανονισμός 1092/2010
[37] Κανονισμός 1093/2010, τροπ.τελευταία από κανονισμό 806/2014, βλ. το τμήμα 7.3.4
[38] Κανονισμός 1094/2010, τροπ.τελευταία από οδηγία 2014/51
[39] Κανονισμός 1095/2010, τροπ.τελευταία από οδηγία 2014/51

περιλαμβανομένων των καταναλωτών, των μικροεπενδυτών και των πολύ μικρών επιχειρήσεων.[40]

5. Ελεύθερη Κυκλοφορία Εμπορευμάτων

5.1 Ο Ρόλος και η Σημασία της Ελεύθερης Κυκλοφορίας Εμπορευμάτων στην Εσωτερική Αγορά

Ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων σημαίνει την κατάργηση όλων των εμποδίων στις εισαγωγές και εξαγωγές των εμπορευμάτων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Εμπόδια τα οποία έθεταν στην προσπάθεια τους να προστατεύσουν την εγχώρια παραγωγή. Ελεύθερη κυκλοφορία νοείται η οριστική διέλευση των προϊόντων από τα εσωτερικά και εξωτερικά σύνορα της Ευρώπης.[41] Αποτελεί μία από τις σημαντικές επιτυχίες του ευρωπαϊκού εγχειρήματος.

Η σημερινή εσωτερική αγορά επιτρέπει σε περισσότερους από 490 εκατομμύρια καταναλωτές να αγοράζουν και να πουλούν με ευκολία στα 27 κράτη μέλη. Σχεδόν το 75% των συναλλαγών στο εσωτερικό της ΕΕ αφορά τα εμπορεύματα. Επιτρέπει στις επιχειρήσεις στο υγιές περιβάλλον που βρίσκουν στην εσωτερική αγορά να δημιουργούν ένα ισχυρό οικοδόμημα σε ένα ελεύθερο και ανταγωνιστικό περιβάλλον. Μία εσωτερική αγορά η οποία όταν λειτουργεί σωστά δίνει ώθηση στην ανάπτυξη και δημιουργεί νέες θέσεις απασχόλησης. Επίσης έχει καθοριστική σημασία για την τωρινή και μελλοντική ευημερία της ΕΕ σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία.[42]

5.2 Διατάξεις και Πεδίο Εφαρμογής Άρθρων της ΣΛΕΕ

Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων έχει δύο βασικές συνιστώσες. Από την μία η τελωνειακή ένωση η οποία περιλαμβάνει την απαγόρευση των δασμών στις εισαγωγές και εξαγωγές και των φορολογικών επιβαρύνσεων ισοδύναμου αποτελέσματος καθώς και την

---

[40] Απόφαση 2010/C 199/02

[41] Δ. Παπαγιάννης, ''Ευρωπαϊκό Δίκαιο'', τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2011, σελ.434-435

[42] Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής '' Η εσωτερική αγορά αγαθών, ακρογωνιαίος λίθος της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης'', COM(2007) 35 τελικό

εφαρμογή κοινού εξωτερικού δασμολογίου. Από την άλλη έχουμε την απαγόρευση των ποσοτικών περιορισμών και μέτρων που έχουν ισοδύναμο αποτέλεσμα.[43]

Οι βασικές διατάξεις της Συνθήκης οι οποίες διέπουν την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων είναι:

• το άρθρο 34 το οποίο αφορά τις εισαγωγές στο εσωτερικό της ΕΕ και απαγορεύει τους ποσοτικούς περιορισμούς καθώς και όλα τα μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος.

• το άρθρο 35 το οποίο αφορά της εξαγωγές από ένα κράτος μέλος προς άλλο και απαγορεύει τους ποσοτικούς περιορισμούς επί των εξαγωγών καθώς και όλα τα μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος.

• το άρθρο 36 το οποίο προβλέπει παρεκκλίσεις όσο αφορά τις προβλεπόμενες στα άρθρα 34 και 35 ελευθερίες της εσωτερικής αγοράς και οι οποίες είναι αιτιολογημένες για συγκεκριμένους λόγους.[44]

Τα άρθρα 34 έως 36 αποτελούν το θεμέλιο της γενικής αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας εμπορευμάτων. Όμως δεν είναι το αποκλειστικό νομικό κριτήριο για την συμβατότητα των εθνικών μέτρων με τις διατάξεις που διέπουν την εσωτερική αγορά. Παράδειγμα το άρθρο 110 της ΣΛΕΕ το οποίο είναι σχετικό με τις φορολογικές διατάξεις που ενδεχομένως να εμποδίζουν την εσωτερική αγορά υπερισχύουν των γενικών διατάξεων των άρθρων 34 έως 36 της ΣΛΕΕ.[45] Κάθε εθνικό μέτρο όταν υφίσταται παράγωγο δίκαιο πρέπει να αξιολογείται με βάση τις εναρμονισμένες διατάξεις και όχι με βάση τις διατάξεις της Συνθήκης.[46]

Τα άρθρα 34 και 35 καλύπτουν όλους τους τύπους προϊόντων και αγαθών. Το φάσμα των καλυπτόμενων αγαθών είναι ευρύ. Ως έννοια του εμπορεύματος νοείται τα προϊόντα τα οποία μπορούν να αποτιμηθούν σε χρήμα και τα οποία αποτελούν αντικείμενο εμπορικών συναλλαγών.[47] Στην έννοια του εμπορεύματος συμπεριλαμβάνονται όλα τα κινητά πράγματα, ενσώματα ή μη, τα οποία είναι αντικείμενα δεκτικά μετακινήσεως[48], όπως είναι η ηλεκτρική ενέργεια,[49] και το φυσικό αέριο,[50] έργα τέχνης, χαρτονομίσματα και επιταγές, απόβλητα και

---

[43] Χ. Ταγάρας, ‘’Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση’’, Β Έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2002, σελ.35

[44] http://ec.europa.eu/enterprise/policies/single-market-goods/files/goods/docs/art34-36/new_guide_el.pdf

[45] Οπ.π

[46] Υπόθεση C-309/02, *Radlberger Getrankegesellschaft και S. Spitz,* Συλλογή 2004, σ. I-11763, σκέψη 53.

[47] Υπόθεση 7/68, *Επιτροπή* κατά *Ιταλίας,* Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 805

[48] Χ. Ταγάρας, Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Β Έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2002, σελ.35

[49] Υπόθεση C-393/92, *Almelo* κατά *Energiebedrijf Ijsselmij,* Συλλογή 1994, σ. I-1477.

[50] Υπόθεση C-159/94, *Επιτροπή* κατά *Γαλλίας,* Συλλογή 1997, σ. I-5815

άλλα. Τα τηλεοπτικά σήματα όμως δεν θεωρούνται εμπορεύματα,[51] όπως και τα προϊόντα από την αλιεία τα οποία συνιστούν ‘’παροχή υπηρεσίας’’.[52]

Το άρθρο 28 της ΣΛΕΕ περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων εφαρμόζεται στα προϊόντα που προέρχονται από τις τρίτες χώρες και ευρίσκονται σε ελεύθερη κυκλοφορία εντός της ΕΕ. Σύμφωνα με το άρθρο 29 της ΣΛΕΕ προϊόντα που προέρχονται από τρίτες χώρες είναι αυτά για τα οποία τηρήθηκαν οι διατυπώσεις εισαγωγής και έχουν εισπραχθεί από το κράτος μέλος οι απαιτούμενοι δασμοί και οι φορολογικές επιβαρύνσεις ισοδύναμου αποτελέσματος και για τα οποία δεν έχουν επιστραφεί μερικώς ή ολικός αυτές οι επιβαρύνσεις και δασμοί.

5.3 Η Αρχή της Αμοιβαίας Αναγνώρισης

Τεχνικά εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων εξακολουθούν να εφαρμόζονται σε ευρεία κλίμακα. Αυτό συμβαίνει όταν οι εθνικές αρχές εφαρμόζουν εθνικούς κανόνες που ορίζουν απαιτήσεις ότι πρέπει να πληρούν τα προϊόντα εισαγωγής από άλλο κράτος μέλος. Αυτοί οι εθνικοί κανόνες μπορεί να αφορούν την περιγραφή, το μέγεθος, το βάρος, τη μορφή, την σύσταση, τη παρουσίαση, τη σήμανση και την συσκευασία. Αυτά τα τεχνικά εμπόδια εμπίπτουν στην εφαρμογή του άρθρου 34 και 36 της ΣΛΕΕ. Τα εμπόδια του εμπορίου έχουν διαφορετικές μορφές και σχήματα. Κάποιες φορές πρόκειται για τελείως απροκάλυπτα μέτρα που στοχεύουν ειδικά στις εισαγωγές ή επιτρέπουν την προνομιακή μεταχείριση των εγχώριων προϊόντων.

Σύμφωνα με την ‘’αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης’’ κράτη μέλη δεν μπορούν να απαγορεύουν την πώληση στο έδαφος τους προϊόντων που δεν υπόκεινται σε εναρμόνιση σε επίπεδο ΕΕ και τα οποία διατίθενται νόμιμα στην αγορά ενός άλλου κράτους μέλους, ακόμα και αν αυτά έχουν κατασκευαστεί με τεχνικούς και ποιοτικούς κανόνες διαφορετικούς από αυτούς που πρέπει να πληρούν τα εγχώρια προϊόντα.[53]

Το ΔΕΚ στην απόφαση Cassis de Dijon έκρινε ότι τα αλκοολούχα ποτά που παράχθηκαν και κυκλοφόρησαν νόμιμα σε ένα κράτος μέλος, δεν υπάρχει λόγος να μην εισάγονται από άλλο κράτος μέλος. Στην ουσία το ΔΕΚ με αυτή την απόφαση του έκρινε ότι ένα προϊόν που

[51] Υπόθεση 155/73, *Sacchi,* Συλλογή 1974, σ. 217.
[52] Υπόθεση C-97/98, *Jagerskiold,* Συλλογή 1999, σ. I-7319.
[53] Η αρχή ανάγεται στη γνωστή απόφαση *Cassis de Dijon* του Δικαστηρίου της 20ής Φεβρουαρίου 1979 (υπόθεση 120/78, *Rewe-Zentral,* Συλλογή 1979, σ. 649) και αποτέλεσε τη βάση για μια νέα εξέλιξη στην εσωτερική αγορά αγαθών. Αν και αρχικά δεν αναφερόταν ρητά στη νομολογία του Δικαστηρίου, σήμερα αναγνωρίζεται πλήρως (βλ. π.χ. υπόθεση C-110/05, *Επιτροπή* κατά *Ιταλίας,* Συλλογή 2009, σ. I-509, σκέψη 34).

παράχθηκε σε κράτος μέλος και διατέθηκε νόμιμα στο εμπόριο, μπορεί να εισαχθεί και σε άλλα κράτη μέλη άσχετα αν δεν τηρεί την εθνική νομοθεσία του κράτους εισαγωγής περί τεχνικών προδιαγραφών και όρων παραγωγής και εμπορίας.[54] Έτσι τέθηκε ο κανόνας της αμοιβαίας αναγνώρισης όπως επιβάλλει η αρχή της εμπιστοσύνης που πρέπει να υπάρχει μεταξύ των κρατών μελών.[55]

5.4 Τελωνειακή Ένωση

Το άρθρο 30 της ΣΛΕΕ απαγορεύει όλους τους τελωνειακούς δασμούς και τις φορολογικές επιβαρύνσεις ισοδύναμου αποτελέσματος. Μια χρηματική επιβάρυνση όσο μικρή και αν είναι η οποία επιβάλλεται μονομερώς λόγο διέλευσης συνόρων και δεν αποτελεί τελωνειακό δασμό συνιστά επιβάρυνση αποτελέσματος ισοδύναμη προς δασμό.

Η τελωνειακή ένωση της ΕΕ αποτελεί ένα από τα κύρια θεμέλια της ΕΚ. Η δημιουργία της ενιαίας αγοράς ήταν αποτέλεσμα της κατάργησης όλων των τελωνειακών διατυπώσεων στα σύνορα μεταξύ των κρατών μελών. Έχει συμβάλει τα μέγιστα στην οικονομική ανάπτυξη της Ευρώπης με τις διευκολύνσεις στο εμπόριο τόσο στο εσωτερικό της όσο και με τις τρίτες χώρες.[56]

Ο όρος ‘’τελωνειακή ένωση’’ κατά το ΔΕΚ περιλαμβάνει όχι μόνο την κατάργηση των φορολογικών επιβαρύνσεων και δασμών ισοδύναμου αποτελέσματος μεταξύ των κρατών μελών αλλά και την εξάλειψη όλων των φορολογικών, τελωνειακών και τεχνικών συνόρων μεταξύ των κρατών μελών.[57]

5.5 Απαγόρευση Ποσοτικών Περιορισμών

Τα άρθρα 34 και 35 της ΣΛΕΕ απαγορεύουν τους ποσοτικούς περιορισμούς στις εισαγωγές και εξαγωγές μεταξύ των κρατών μελών καθώς και όλα τα μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος ώστε να διασφαλιστεί πλήρως η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων.

---

[54] ΔΕΚ 120/78 Rewe -Zentral κατά Bundewmonopolverwaltung für Branntwein, Απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 1979, Συλλογή της Νομολογίας 1979 00649, ελληνική 1979:I/00321

[55] Δ. Παπαγιάννης, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2011, σελ.451

[56] ‘’Στρατηγική για την εξέλιξη της τελωνειακής ένωσης’’, Βρυξέλλες, 1.4.2008, COM (2008) 169 τελικό, σελ. 2,4

[57] ΔΕΚ, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 2/69, 3/69 Chougol Diamond Company (Diamantarbeiders), Συλλογή της Νομολογίας μη διαθέσιμη, σκέψεις 7, 8, 12, 15

Σύμφωνα με το ΔΕΚ ‘’ποσοτικός περιορισμός’’ νοείται το κάθε μέτρο που λαμβάνεται μονομερώς από ένα κράτος μέλος το οποίο στοχεύει να περιορίσει την εισαγωγή ή εξαγωγή ενός προϊόντος, χρησιμοποιώντας ποσοτικά ή ανάλογα με την αξία του εμπορεύματος κριτήρια.[58]

Ως ‘’μέτρο ισοδύναμου προς ποσοτικούς περιορισμούς αποτελέσματος’’ νοείται κάθε μέτρο που λαμβάνεται μονομερώς από ένα κράτος μέλος, είτε με την μορφή διοικητικών πρακτικών ή νομικών διατάξεων που έχει ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό ή τον περιορισμό ή γενικά την παρακώληση του εσωτερικού εμπορίου. Επίσης τα μέτρα που εφαρμόζονται αδιακρίτως στα εισαγόμενα και εγχώρια προϊόντα είναι πιθανόν να περιορίζουν το ενδοκοινοτικό εμπόριο.[59]
Από τα πιο πάνω προκύπτει το συμπέρασμα ότι το ΔΕΚ ακολούθησε ιδιαίτερα ευρεία και διασταλτική ερμηνεία.[60]

Συγκεκριμένα στην υπόθεση Dassonville το ΔΕΚ έκρινε ότι εμπορικοί κανόνες που εφαρμόζονται από άλλα κράτη μέλη είναι ικανοί να εμποδίσουν άμεσα ή έμμεσα το ενδοενωσιακό εμπόδιο και πρέπει να θεωρούνται μέτρα ισοδύναμου προς ποσοτικούς περιορισμούς αποτελέσματος.[61]

Στην υπόθεση Parma η παραχώρηση ειδικού πλεονεκτήματος στις επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες στην περιοχή παραγωγής εφόσον η χρήση της προστατευόμενης ονομασίας ‘’Prosciutto di Parma’’ για το ζαμπόν σε φέτες επιτρεπόταν με την προϋπόθεση ότι ο τεμαχισμός γινόταν στην περιοχή παραγωγής θεωρήθηκε από το Δικαστήριο ως μεταχείριση με καλύτερους όρους κατασκευής ή εμπορίας για τις εγχώριες επιχειρήσεις.[62]

Όμως το ΔΕΚ για να θέσει και κάποιο φραγμό στην απεριόριστη χρήση του άρθρου 34 ΣΛΕΕ έκρινε ότι εάν υπάρχουν λόγοι προστασίας του γενικού συμφέροντος όπως λόγοι προστασίας της δημόσιας υγείας επιβάλλουν περιοριστικά μέτρα.[63] Βάση αυτού στην υπόθεση Keck and Mithouard το 1993[64] το ΔΕΚ έθεσε περιοριστικά μέτρα στην εφαρμογή του άρθρου 34 ΣΛΕΕ

---

[58] Δ. Παπαγιάννης, ‘’Ευρωπαϊκό Δίκαιο’’, τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2011, σελ.447
[59] Δ. Παπαγιάννης, οπ.π, σελ.448
[60] Ε. Περάκης, Τα δικαιοδοτικά όρια του ΔΕΚ υπό ευρωπαϊκή διακυβέρνηση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 333
[61] ΔΕΚ, 8/74 Dassonville, Απόφαση της 11ης Ιουλίου 1974, Συλλογή της Νομολογίας 1974 00837, ελληνική 1974/00411, σκέψη 5
[62] Υπόθεση C-108/01, *Consorzio del Prosciutto di Parmakαι Salumifi cio S. Rita,* Συλλογή 2003, σ. I-5121.
[63] ΔΕΚ 120/78 Rewe -Zentral κατά Bundewmonopolverwaltung für Branntwein, Απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 1979, Συλλογή της Νομολογίας 1979 00649, ελληνική 1979:I/00321, σκέψη 8
[64] ΔΕΚ, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-267/91 και C-268/91 Keck και Mithouard, Απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1993, Συλλογή της Νομολογίας 1993 I-06097

θέτοντας περιοριστικά κριτήρια στην ερμηνεία του εν λόγο άρθρου.[65] Συγκεκριμένα έκρινε ότι δεν απαγορεύονται αδιακρίτως όλες οι εθνικές ρυθμίσεις που περιορίζουν την εμπορική ελευθερία των πολιτών της ΕΕ και πως οι εθνικές ρυθμίσεις σχετικές με τις μορφές πωλήσεως είναι συμβατές προς το άρθρο 34 της ΣΛΕΕ.[66]

6. Ελεύθερη Κυκλοφορία Προσώπων

Η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων είναι μία από τις θεμελιώδεις ελευθερίες της ΕΕ και κατοχυρώνεται από την ΣΛΕΕ και συγκεκριμένα από τα άρθρα 45 που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και από το άρθρο 49 που αφορά στο δικαίωμα εγκατάστασης των ελεύθερων επαγγελματιών και επιχειρήσεων. Συμβάλλει στην λειτουργία της ενιαίας αγοράς αλλά έχει και κοινωνική διάσταση αφού αναπτύσσει την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα με την ενσωμάτωση των διακινούμενων εργαζομένων της ΕΕ στα κράτη μέλη υποδοχής.[67]

Η έννοια της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων έχει αλλάξει από τη θέσπισή της. Κατά τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας το 1957 οι πρώτες διατάξεις αναφέρονταν απλώς στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων που θεωρούνταν οικονομικοί φορείς, είτε ως εργαζόμενοι είτε ως πάροχοι υπηρεσιών καλύπτοντας έτσι την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και την ελεύθερη εγκατάσταση. Η Συνθήκη του Μάαστριχ καθιέρωσε την αρχή ότι κάθε πρόσωπο που κατέχει εθνικότητα κράτους μέλους κατέχει και την ιθαγένεια της ΕΕ από την οποία απορρέει και το δικαίωμα για ελεύθερη κυκλοφορία και εγκατάσταση των προσώπων εντός της επικράτειας των κρατών μελών. Η Συνθήκη της Λισαβόνας επιβεβαίωσε αυτό το δικαίωμα, το οποίο περιλαμβάνεται επίσης στις γενικές διατάξεις σχετικά με τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.[68]

Στα αρχικά στάδια της ευρωπαϊκής ενοποίησης το δικαίωμα της ελεύθερης ενοποίησης αφορούσε κυρίως τους εργαζόμενους, ενώ τα τελευταία χρόνια όλοι οι ευρωπαίοι πολίτες μπορούν να μεταβούν ελεύθερα σε άλλο κράτος μέλος για να σπουδάσουν, να συνταξιοδοτηθούν, να εργαστούν χωρίς να ασκούν οικονομικές δραστηριότητες με την

---

[65] Δ. Παπαγιάννης, ''Ευρωπαϊκό Δίκαιο'', τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2011, σελ.452.
[66] ΔΕΚ, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-267/91 και C-268/91 Keck και Mithouard, Απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1993, Συλλογή της Νομολογίας 1993 I-06097, σκέψη 16
[67] J. Fairhurst, ''Law of the European Union'', 8th edition, Longman 2010, σελ.355.
[68] http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_2.1.3.html

προϋπόθεση όμως ότι διαθέτουν επαρκείς πόρους. Υπολογίζεται τώρα ότι 12.8 εκατομμύρια Ευρωπαίοι πολίτες διαμένουν σε χώρα μέλος άλλη από την δική τους.[69]

6.1 Συμφωνία του Σένγκεν

Η ιδέα της ελεύθερης κυκλοφορίας ατόμων ξεκίνησε με την υπογραφή της συμφωνίας του Σένγκεν το 1985 και την Σύμβαση του Σένγκεν που ακολούθησε το 1990. Με αυτές τις συμφωνίες ξεκίνησε η κατάργηση των συνοριακών ελέγχων μεταξύ των συμμετεχουσών χωρών. Με την ένταξη της συμφωνίας στο νομικό και θεσμικό πλαίσιο της ΕΕ συμπεριλάμβανε περισσότερα κράτη μέλη καθώς και κάποιες τρίτες χώρες. Καθώς το μεγαλύτερο μέρος του Σένγκεν αποτελεί σήμερα μέρος του κεκτημένου της ΕΕ, οι εντασσόμενες χώρες δεν έχουν πλέον τη δυνατότητα να «αυτοεξαιρεθούν» μετά τη διεύρυνση της ΕΕ την 1η Μαΐου 2004.[70]

Στο παρόν στάδιο υπάρχουν 26 πλήρη μέλη στο Σένγκεν εκ των οποίων τα 22 κράτη μέλη της ΕΕ συν τη Νορβηγία, την Ισλανδία, την Ελβετία και το Λιχτενστάιν που το καθεστώς τους είναι ως συμμετέχουσες χώρες. Η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη στη σύμβαση, μπορούν όμως να συμπεριληφθούν στην εφαρμογή επιλεγμένων τμημάτων από το σύνολο νόμων του Σένγκεν. Η Δανία δεσμεύεται σε συγκεκριμένες διατάξεις των νόμων. Η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Κύπρος έχουν υπογράψει τη σύμβαση, αλλά δεν την έχουν εφαρμόσει ακόμα. Η Κροατία καλείται να προσχωρήσει στον χώρο Σένγκεν μέχρι το 2015.[71]

Μερικά από τα σημαντικά επιτεύγματα του Σένγκεν είναι τα ακόλουθα:

• κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα για όλους.

• μέτρα για την ενίσχυση και την εναρμόνιση των ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα: όλοι οι πολίτες της ΕΕ μπορούν να εισέρχονται στον χώρο Σένγκεν επιδεικνύοντας απλώς την ταυτότητα ή το διαβατήριό τους.

• κοινή πολιτική θεωρήσεων για σύντομη διαμονή: οι υπήκοοι τρίτων χωρών από τον κατάλογο των κρατών που δεν αποτελούν μέλη της ΕΕ και των οποίων οι υπήκοοι χρειάζονται θεώρηση μπορούν να λαμβάνουν ενιαία θεώρηση με ισχύ για ολόκληρο τον χώρο Σένγκεν. Τα κράτη μέλη μπορούν ωστόσο να ζητήσουν θεώρηση εισόδου για άλλες τρίτες χώρες.

---

[69] http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/6278AE32E8CA5F47C2257B1F00441CDB/$file/odigos.pdf
[70] Άρθρο 8 του πρωτοκόλλου Σένγκεν
[71] http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_2.1.3.html

• αστυνομική και δικαστική συνεργασία: οι αστυνομικές δυνάμεις παρέχουν αμοιβαία συνδρομή για τον εντοπισμό και την πρόληψη του εγκλήματος και έχουν το δικαίωμα να καταδιώκουν καταζητούμενους εγκληματίες στην επικράτεια ενός γειτονικού κράτους του χώρου Σένγκεν.[72]

6.2 Διαμονή και Εγκατάσταση σε χώρες της ΕΕ

Το δικαίωμα εγκατάστασης κατοχυρώνεται στα άρθρα 49-55 της ΣΛΕΕ. Σημαίνει το δικαίωμα των πολιτών της ΕΕ ως ελεύθεροι επαγγελματίες να ασκήσουν σε άλλο κράτος μέλος μια ανεξάρτητη δραστηριότητα υπό τις ίδιες προϋποθέσεις όπως οι υπήκοοι του εν λόγο κράτους μέλους.[73] Ισχύει για όλους τους πολίτες της ΕΕ και για τα μέλη της οικογένειας τους. Αναγνωρίζεται στα φυσικά πρόσωπα αλλά και στα νομικά πρόσωπα υπό την έννοια του άρθρου 54 ΣΛΕΕ. Περιλαμβάνει την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων σε άλλο κράτος μέλος, καθώς και την σύσταση και διαχείριση εταιρειών, την ίδρυση πρακτορείων, υποκαταστημάτων ή θυγατρικών εταιρειών. Το δικαίωμα εγκατάστασης δεν περιορίζεται σε μία μόνο εγκατάσταση αλλά επιτρέπει την δημιουργία περισσότερων κέντρων δραστηριοτήτων εντός του κράτους μέλους.[74]

Σύμφωνα με το ΔΕΚ η έννοια της εγκατάστασης είναι ευρεία. Περιέχει την δυνατότητα σε ένα κοινοτικό υπήκοο να συμμετέχει με τρόπο σταθερό στην οικονομική ζωή άλλου κράτους μέλους και να αποκομίζει οφέλη, διευκολύνοντας την οικονομική και κοινωνική αλληλοδιείσδυση στο εσωτερικό της ένωσης σε ότι αφορά τον τομέα των μη μισθωτών.[75]

Σε αντίθεση με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, το δικαίωμα εγκατάστασης αναφέρεται στην άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων, στην ανεξάρτητη εργασία, δηλαδή στους επαγγελματίες οι οποίοι ασκούν ανεξάρτητη εργασία, μη υποκείμενη σε έλεγχο από εργοδότη. Το κριτήριο για τη διάκριση μεταξύ ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων και του δικαιώματος εγκατάστασης είναι η ανεξαρτησία και η ανάληψη επιχειρηματικού κινδύνου.[76]

---

[72] http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_2.1.3.html
[73] Δ. Παπαγιάννης, ''Ευρωπαϊκό Δίκαιο'', τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2011, σελ. 475
[74] ΔΕΚ, C-55/94 Gebhard, Απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1995, Συλλογή της Νομολογίας 1995 I-04165, σκέψεις 23, 24
[75] ΔΕΚ, C-55/94 Gebhard, Απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1995, Συλλογή της Νομολογίας 1995 I-04165, σκέψη 25, ΔΕΚ, 2/74 Revners, Απόφαση της 21ης Ιουνίου 1974, Συλλογή της Νομολογίας 1974 00631, ελληνική 1974/00317, σκέψη 21
[76] Δ. Παπαγιάννης, ''Ευρωπαϊκό Δίκαιο'', οπ.π., σελ 476.

Το άρθρο 53 ΣΛΕΕ επιβάλλει την έκδοση οδηγιών για την αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων καθώς και το συντονισμό των εθνικών νομοθεσιών, που αφορούν την ανάληψη και άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων. Αυτό γίνεται για λόγους προστασίας του γενικού συμφέροντος που αφορά την γνώση του αντικειμένου, τις προδιαγραφές υγιεινής και την οικονομική φερεγγυότητα.[77]

Το άρθρο 54 της ΣΛΕΕ αναφέρει ότι δικαίωμα εταιρείες οι οποίες έχουν συσταθεί με τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους και οι οποίες έχουν την καταστατική τους έδρα, την κύρια εγκατάσταση τους ή την κεντρική τους διοίκηση εντός της ΕΕ. Εταιρείες νοούνται οι εταιρείες εμπορικού ή αστικού δικαίου, περιλαμβανομένων των συνεταιρισμών και άλλων νομικών προσώπων δημόσιου ή ιδιωτικού δικαίου με εξαίρεση εκείνων που δεν έχουν κερδοσκοπικό στόχο.

6.3 Η οδηγία της ΕΕ για την ελεύθερη διακίνηση και εγκατάσταση

Την 1η Μαΐου 2006 τέθηκε σε ισχύ σε όλα τα κράτη μέλη, μια κοινοτική οδηγία η οποία απλουστεύει την ελεύθερη διακίνηση και εγκατάσταση των Ευρωπαίων πολιτών στο εσωτερικό της ΕΕ. Η οδηγία 2004/38/ΕΚ4, που είχε υιοθετηθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο στις 29 Απριλίου 2004, συγκεντρώνει το περιεχόμενο εννέα ισχυουσών οδηγιών και ενός κανονισμού, καθώς επίσης και τη σχετική νομολογία, σε μια ενιαία νομοθετική πράξη, η οποία αυξάνει τη διαφάνεια των δικαιωμάτων των Ευρωπαίων πολιτών και διευκολύνει την εφαρμογή τους.

Σύμφωνα με την οδηγία, οι διοικητικές διατυπώσεις περιορίζονται σημαντικά. Οι πολίτες της ΕΕ δεν χρειάζονται πλέον άδεια διαμονής στο κράτος μέλος στο οποίο διαμένουν. Είναι αρκετή μια απλή εγγραφή στις αρμόδιες αρχές, αλλά και αυτή ακόμη απαιτείται μόνον εάν κριθεί αναγκαία από το κράτος μέλος υποδοχής. Η οδηγία διατηρεί την απαίτηση, σύμφωνα με την οποία οι πολίτες της ΕΕ πρέπει να εργάζονται ή να διαθέτουν επαρκείς πόρους προκειμένου να διαμείνουν σε άλλο κράτος μέλος. Ωστόσο, ύστερα από μια πενταετία συνεχούς διαμονής, οι πολίτες της Ένωσης και τα μέλη των οικογενειών τους αποκτούν το δικαίωμα μόνιμης διαμονής που δεν εξαρτάται πλέον από όρους. Στόχος της οδηγίας αυτής είναι επίσης να διευκολύνει την κινητικότητα των μελών της οικογένειας. Για παράδειγμα, τα μέλη της οικογένειας που είναι

[77] Χ.Ταγαράς, ‘’Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση’’, Β΄ έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2002, σελ. 78

υπήκοοι τρίτων χωρών θα διαθέτουν ενισχυμένα δικαιώματα, π.χ. σε περίπτωση θανάτου του πολίτη της Ένωσης από τον οποίο εξαρτώνται ή σε περίπτωση διαζυγίου.

Σε γενικές γραμμές, η οδηγία εγγυάται τον ουσιαστικό περιορισμό των δυνατοτήτων απέλασης πολιτών της ΕΕ και των μελών της οικογένειάς τους που έχουν αποκτήσει δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής, καθώς και διευρυμένη προστασία των πολιτών της ΕΕ και των μελών της οικογένειάς τους όταν έχουν ήδη δημιουργήσει ισχυρούς δεσμούς στο κράτος μέλος υποδοχής. Η οδηγία αποτελεί το θεμέλιο λίθο για την εμπέδωση της ευρωπαϊκής ιθαγένειας.[78]

Η οδηγία εφαρμόζεται στις εξής σημαντικές περιπτώσεις:[79]

• βίζες εισόδου όπου τώρα μια κάρτα διαμονής από άλλη χώρα μέλος είναι αρκετή.

• κατάργηση χρονοβόρων διοικητικών διαδικασιών. Οι άδειες διαμονής έχουν καταργηθεί σύμφωνα με την οδηγία. Η αρμόδια αρχή εκδίδει ένα πιστοποιητικό εγγραφής το οποίο δεν χρειάζεται να ανανεωθεί.

• δικαίωμα διαμονής ύστερα από μία πενταετία συνεχούς διαμονής. Το εν λόγο δικαίωμα αποκτάται αυτόματα χωρίς κανένα όρο αφού έχει ζήσει στην συγκεκριμένη χώρα μέλος περισσότερο από μία πενταετία.

• δικαίωμα διαμονής σε μέλη οικογένειας σε περίπτωση θανάτου, διαζυγίου ή αναχώρησης συζύγου ή συντρόφου. Το εξαρτώμενο μέλος δικαιούται να παραμείνει στην χώρα και σε δύο χρόνια μπορεί και να αποκτήσει και το δικαίωμα μόνιμης διαμονής.

• δικαίωμα διάσχισης συνόρων χωρίς διαβατήριο. Σε περίπτωση κλοπής διαβατηρίου θα επιτραπεί στο άτομο η είσοδος εντός ΕΕ εάν το άτομο παρουσιάσει έγκαιρα έγγραφα που να πιστοποιούν την ταυτότητα του.

6.4 Ελεύθερη Κυκλοφορία των Εργαζομένων

Η κατοχύρωση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων αποτυπώνεται μέσα από το άρθρο 45 ΣΛΕΕ και των οδηγιών 1612/68 και 2004/38/ΕΚ αλλά και μέσω της νομολογίας του ΔΕΚ. Εξασφαλίζεται το δικαίωμα στους ευρωπαίους πολίτες να μετακινούνται ελεύθερα στην ΕΕ για σκοπούς εργασίας και επίσης προστατεύει τα κοινωνικά τους δικαιώματα αυτών και των οικογενειών τους ανεξάρτητα από την ιθαγένεια τους.

---

[78] http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:229:0035:0048:el:PDF

[79] Οπ.π

Σύμφωνα με το ΔΕΚ ως ‘’εργαζόμενος’’ θεωρείται κάθε πρόσωπο που ασκεί πραγματική και γνήσια δραστηριότητα, εξαιρουμένων των δραστηριοτήτων που είναι τόσο περιορισμένες, ώστε να έχουν δευτερεύοντα ή επικουρικό χαρακτήρα. Η έννοια του ‘’εργαζόμενου’’ σύμφωνα με το Δικαστήριο δεν εξαρτάται από εθνικούς ορισμούς και δεν πρέπει να ερμηνεύεται στενά.[80]

Το χαρακτηριστικό της σχέσης εργασίας, είναι το γεγονός ότι ένα πρόσωπο παρέχει προς ένα άλλο πρόσωπο και υπό την διεύθυνση του τελευταίο, κατά την διάρκεια ορισμένου χρόνου, υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή.[81] Υποδηλεί δηλαδή τον υπάλληλο που βρίσκεται σε θέση εξαρτημένης εργασίας, δηλαδή ο εργοδότης καθορίζει την επιλογή δραστηριότητας, τους όρους εργασίας και την αμοιβή.[82] Στην πιο πάνω έννοια του εργαζομένου εμπίπτουν οι εργάτες και οι μαθητευόμενοι, οι υπάλληλοι καθώς και οι εργαζόμενοι που εμπίπτουν στις σχέσεις εργασίας δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου και οι μερικώς απασχολούμενοι.[83] Σύμφωνα με το ΔΕΚ στην έννοια του εργαζομένου εντάσσονται και οι φοιτητές εάν υπάρχει στενή σχέση μεταξύ της εργασίας που διακόπηκε και των σπουδών που ανέλαβαν[84], εκείνοι που παρακολουθούν συγκεκριμένη επαγγελματική εκπαίδευση με αμοιβή[85] και οι επαγγελματίες αθλητές οι οποίοι αμείβονται.[86]

Οι εργαζόμενοι που δεν δουλεύουν και δεν αναζητά νέα εργασία χάνει μέρος των δικαιωμάτων του που του παρέχει το άρθρο 45 ΣΛΕΕ. Σύμφωνα με το ΔΕΚ διατηρεί τα δικαιώματα του που απορρέουν από την προηγούμενη εργασία του όμως δεν μπορεί να διεκδικήσει νέα δικαιώματα που δεν συνδέονται με την πρώην εργασία του όπως είναι επίδομα για παιδί που γεννήθηκε μετά που σταμάτησε την εργασία του.[87]

---

[80] Δ. Παπαγιάννης, ‘’Ευρωπαϊκό Δίκαιο’’, τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2011, σελ. 462, « Επιβεβαίωση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων: δικαιώματα και σημαντικές εξελίξεις», Βρυξέλλες, 13.7.2010, COM (2010) 373 τελικό, σελ. 4, Χ.Ταγαράς, Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Β΄ έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2002, σελ.76.

[81] Βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, 66/85 Lawrie- Blum, Απόφαση της 3ης Ιουλίου 1986, Συλλογή της Νομολογίας 1986 02121, σκέψη 17, ΔΕΚ, C-456/02 Trojiani, Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Συλλογή της Νομολογίας 2004 I-07573, σκέψη 15, ΔΕΚ, C-138/02 Collins, Απόφαση της 23ης Μαρτίου 2004, Συλλογή της Νομολογίας 2004 I-02703, σκέψη 26

[82] Χ.Ταγαράς, ‘’Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση’’, Β΄ έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2002, σελ. 76

[83] Δ. Παπαγιάννης, οπ.π. σελ. 463, ΔΕΚ, 152/73 Sotgiu κατά Deutsche Bundespost, Απόφαση της 12ης Φεβρουαρίου 1974, Συλλογή της Νομολογίας 1974 00153, ελληνική 1974/00087, σκέψη 5

[84] ΔΕΚ, 39/86 Lair, Απόφαση της 21ης Ιουνίου 1988, Συλλογή της Νομολογίας 1988 03161

[85] ΔΕΚ, C-3/90 Bernini, Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 1992, Συλλογή της Νομολογίας 1992 I-01071, σκέψεις 17, 21

[86] ΔΕΚ, C-415/93 Bosman, Απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, Συλλογή της Νομολογίας 1995 I-04921, σκέψη 87

[87] ΔΕΚ, 39/86 Lair, Απόφαση της 21ης Ιουνίου 1988, Συλλογή της Νομολογίας 1988 03161, σκέψη 36

Το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας δεν το απολαμβάνουν οι πολίτες τρίτων χωρών εν αντίθεση με το τι συμβαίνει με την διακίνηση εμπορευμάτων.[88]

6.5 Μέτρα της ΕΕ για στήριξη των εργαζομένων

Η ΕΕ λαμβάνει μέτρα για την στήριξη των εργαζομένων με την εκπόνηση στρατηγικών, ταμείων για την στήριξη των εργαζομένων αλλά και με θέσπιση νομοθεσιών για ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Μερικά από αυτά είναι:[89]

Α) Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση

Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση (ΕΣΑ) της ΕΕ, το κάθε κράτος μέλος της Ένωσης εκπονεί το δικό του Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την απασχόληση με βασικές προτεραιότητες την πλήρη απασχόληση, την ποιότητα και παραγωγικότητα της εργασίας και την κοινωνική συνοχή και ενσωμάτωση. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο είναι ο κύριος χρηματοδότης των δράσεων που υλοποιούνται στο πλαίσιο των Εθνικών Σχεδίων Δράσης.

Β) Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση

Οι εργαζόμενοι στο εσωτερικό της Ένωσης θα έχουν βοήθεια στην προσπάθειά τους να βρουν και πάλι εργασία χάρις στα ετήσια κονδύλια ύψους 500 εκατομμυρίων ευρώ, από τα οποία επωφελούνται κάθε χρόνο έως και 50.000 εργαζόμενοι, ιδίως στις περιφέρειες και στους κλάδους που πλήττονται από μεγάλες διαρθρωτικές αλλαγές στο παγκόσμιο εμπόριο. Το «Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσαρμογής στην Παγκοσμιοποίηση» (ΕΤΠ), τη σύσταση του οποίου πρότεινε στις αρχές Μαρτίου 2006 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, παρέχει εφάπαξ και για μικρό χρονικό διάστημα συγκεκριμένη στήριξη στους εργαζόμενους που πλήττονται από την παγκοσμιοποίηση, με ατομικά επιδόματα, βοήθεια για αναζήτηση εργασίας, εξατομικευμένη επανακατάρτιση, προώθηση της επιχειρηματικότητας και ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης.

Γ) Εργατικό Δίκαιο

Η θέσπιση νομοθετικών μέτρων που καθορίζουν ελάχιστες απαιτήσεις έχει βελτιώσει τους όρους εργασίας, έχει ισχυροποιήσει τα δικαιώματα των εργαζομένων και αποτελεί ένα από τα κυριότερα επιτεύγματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής. Αρχικά το εργατικό δίκαιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είχε θεσπιστεί με τέτοιο τρόπο ώστε η ενιαία

[88] Χ.Ταγαράς, Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Β΄ έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2002, σελ.85.
[89] http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=el

αγορά να μην οδηγεί σε υποβάθμιση των όρων εργασίας ή σε στρέβλωση του ανταγωνισμού. Σήμερα, το εργατικό δίκαιο παίζει εξίσου καθοριστικό ρόλο στο να εξασφαλίζεται υψηλό επίπεδο απασχόλησης και βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και αφετέρου συνεχή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και απασχόλησης σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

6.6 Ίση Μεταχείριση Εργαζομένων

Τα δικαιώματα που απολαμβάνουν οι μετακινούμενοι εργαζόμενοι διασφαλίζονται από τον Κανονισμό 1612/68. Διασφαλίζει την ισότιμη πρόσβαση στην απασχόληση για όλους τους ευρωπαίους εργαζόμενους.

Το άρθρο 7 του κανονισμού απαγορεύει ο διακινούμενος εργαζόμενος να έχει διαφορετική αντιμετώπιση από τους ντόπιους εργαζόμενους λόγο της ιθαγένειας, ως προς τους όρους απασχόλησης κυρίως όσο αφορά την αμοιβή, επαγγελματική επανένταξη, απόλυση ή επανένταξη αν έχει μείνει άνεργος. Παρέχει όλα τα κοινωνικά και φορολογικά πλεονεκτήματα που απολαμβάνουν και οι ντόπιοι. Επίσης πρέπει να απολαμβάνει όλα τα πλεονεκτήματα που παρέχονται και στους ντόπιους, συμπεριλαμβανομένης και της κτίσης κυριότητας της κατοικίας την οποία έχει ανάγκη σύμφωνα με το άρθρο 9.

Το άρθρο 8 επιτρέπει την συμμετοχή του διακινούμενου εργαζομένου και με δικαίωμα ψήφου σε συνδικαλιστικές οργανώσεις.

Σύμφωνα με την νομολογία του ΔΕΚ κρίνει ότι όλα τα κοινωνικά δικαιώματα πρέπει να περιλαμβάνουν όλα τα ευεργετήματα άσχετα αν συνδέονται με σύμβαση εργασίας και πως η έννοια αυτή είναι ευρεία και περιλαμβάνει όλα χρηματικά επιδόματα, όπως για παράδειγμα το επίδομα τέκνου, ελάχιστο επίδομα επιβίωσης, επίδομα τοκετού, υποτροφίες για σπουδές.[90] Επιπρόσθετα το ΔΕΚ αποφανθεί ότι τα τέκνα του μεθοριακού εργαζόμενου ισχύουν οι ίδιοι όροι με αυτούς που ισχύουν και για τα τέκνα των υπηκόων χωρίς να αιτείται άδεια διαμονής.[91]

[90] Δ. Παπαγιάννης, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2011, σελ.469

[91] ΔΕΚ, C-413/99 Baumbast, Απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, Συλλογή της Νομολογίας 2002 I-07091, σκέψη 63

Κεφάλαιο 2

Κοινωνικά Δικαιώματα στην ΕΕ

1. Ιστορική εξέλιξη των κοινωνικών δικαιωμάτων στην ΕΕ

Τα κοινωνικά δικαιώματα αποτελούν αναμφίβολα έναν από τους πιο ευαίσθητους τομείς της σύγχρονης πολιτικής ζωής. Τελευταία μάλιστα υπάρχει παγκοσμίως επίμονη και ολοένα εντονότερη συζήτηση γύρω από τα ατομικά δικαιώματα. Το ενδιαφέρον δε επικεντρώνεται κυρίως στην έννοια, το περιεχόμενο αλλά και στην έκτασή των κοινωνικών δικαιωμάτων. Τι είναι δηλαδή τα κοινωνικά δικαιώματα, ποιοι είναι οι φορείς τους, ποιοι μπορούν να τα επικαλεστούν και τι είδους ενέργεια αναπτύσσουν είναι μερικά μόνο από τα ερωτήματα που θέτει σήμερα ο κάθε προβληματισμένος πολίτης.

Σε πρώτη φάση, ας επισημανθεί ότι κάθε προσπάθεια ορισμού των ατομικών δικαιωμάτων (civil rights, libertes publiques, Grundrechte) δεν μπορεί παρά να καταλήξει στην παραδοχή ότι αυτά ταυτίζονται με μια σφαίρα ελευθερίας που η έννομη τάξη αναγνωρίζει στους πολίτες κι η οποία μπορεί να λάβει περιεχόμενο τόσο θετικό (υποχρέωση προς πράξη), όσο και αρνητικό (υποχρέωση προς παράλειψη). Βασικός δε προορισμός τους είναι «να αποτρέψουν την απορρόφησή του κάθε ατόμου ξεχωριστά σε ένα ολοκληρωτικό κράτος, που είναι ακριβώς το κράτος χωρίς ατομικά δικαιώματα»[92].

Φορέας αυτών των δικαιωμάτων είναι ο κάθε άνθρωπος ξεχωριστά, ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας, εθνικότητας, προέλευσης, θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων, μορφωτικού, κοινωνικού ή οικονομικού επιπέδου[93]. Έναντι των κοινωνικών δικαιωμάτων όλοι είναι ίσοι και κάθε διάκριση δεν μπορεί παρά να αντιβαίνει στην έννοια και στην αποστολή τους.

Στα διάφορα νομικά κείμενα και στις ανά τον κόσμο διακηρύξεις δεν απαντάται σταθερά η χρήση του όρου κοινωνικά δικαιώματα. Ο μελετητής πολύ συχνά θα συναντήσει τους όρους θεμελιώδη δικαιώματα, ανθρώπινα δικαιώματα, ατομικές ή ανθρώπινες ελευθερίες, συνταγματικές ελευθερίες του ανθρώπου. Η χρήση αυτών των όρων είναι συνήθως αδιάκριτη,

---

[92] Π.Δ. Δαγτόγλου, ‘’Ατομικά Δικαιώματα Α’’, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1991, σελ. 5

[93] Κώστας Χ. Χρυσόγονος, ‘’Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα’’, 2002, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998, σελ. 47 επ.

καθώς οι μεταξύ τους ουσιώδεις διαφορές είναι ανύπαρκτες, ένας όμως έμπειρος αναγνώστης είναι σε θέση να διαγνώσει κάποιες λεπτές εννοιολογικές διαφορές.

Έτσι λοιπόν, ορμώμενοι από αυτή την παρατήρηση μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ο όρος π.χ. συνταγματικές ελευθερίες δίνει βαρύτητα στις ελευθερίες που το κράτος παρέχει στους πολίτες, ενώ αντίθετα ο όρος ανθρώπινα δικαιώματα υποδηλώνει ότι τα δικαιώματα αυτά δεν έχουν απονεμηθεί από κάποιον τρίτο (και ιδίως το κράτος) αλλά είναι κατά μία έννοια εγγενή σε κάθε άνθρωπο. Οπότε δεν μπορεί παρά να απαιτούν και τον δέοντα σεβασμό, ανεξάρτητα από το γεγονός της αναγνώρισής τους ή μη[94]. Μπορεί δηλαδή να ειπωθεί ότι οι μεν συνταγματικές ελευθερίες τονίζουν την ιδιότητα του πολίτη, τα δε ανθρώπινα δικαιώματα την έννοια του ατόμου.

Η κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων στο δίκαιο της ΕΕ έγινε σταδιακά και με αργό ρυθμό τόσο στο πρωτογενές δίκαιο όσο και στο δευτερογενές δίκαιο της ένωσης. Σημαντική σε αυτή την πορεία είναι και ο ρόλος του ΔΕΚ με την νομολογία του.

Με την Συνθήκη της Ρώμης έχουμε τις πρώτες αναφορές στην κοινωνική πολιτική στην οποία σημειώνεται ότι παραμένει στην αρμοδιότητα των κρατών[95] μελών και πως όλα τα κράτη με κοινή πολιτική θα εξασφαλίσουν την κοινωνική και οικονομική πρόοδο.[96] Οι κοινωνικές διατάξεις που αναφέρονταν στην Συνθήκη στόχευαν στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων αλλά και στην ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς.[97]

Με τις διατάξεις αυτές τα μέτρα που θεσπίστηκαν αφορούσαν την κατάργηση των διακρίσεων στους τομείς της απασχόλησης λόγο ιθαγένειας, των αμοιβών και λοιπών όρων εργασίας, που αναφέρονται στο άρθρο 48 της ΣυνθΕΟΚ, και στον συντονισμό των ασφαλιστικών συστημάτων, που αναφέρονται στο άρθρο 51 της ΣυνθΕΟΚ. Συγκεκριμένα το εν λόγο άρθρο σενέδεε την κοινωνική πολιτική με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων. Η ΕΚ έπρεπε να λάμβανε τέτοια μέτρα που να εξασφάλιζε στους μετακινούμενους εργαζομένους

---

[94] Κώστας Χ. Χρυσόγονος, ‘’Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα’’, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998, σελ. 4- 5.
[95] Π. Καζάκος, “Η κοινωνική διάσταση στην Ένωση: Ένα σύντομο χρονικό”, ΕυρΠολ 2/2008, σελ.297-316, (298)
[96] Τ. Ηλιοπούλου Στράγγα, “Η κοινωνική διάσταση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης”, ΕυρΠολ 2/2008, σελ.319-349, (322)
[97] Π. Καζάκος, “Η κοινωνική διάσταση στην Ένωση: Ένα σύντομο χρονικό”, ΕυρΠολ 2/2008, σελ.297-316, (299), Γ. Κατρούγκαλος, Θεσμοί κοινωνικής πολιτικής και προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2009, σελ. 90.

κοινωνική ασφάλιση ώστε να διευκολυνθεί και να προωθηθεί η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων.[98]

Παρατηρείται ότι οι ιδρυτικές Συνθήκες περιείχαν περισσότερες διατάξεις που αναφέρονταν στην κοινωνική πολιτική παρά να θεμελιώνουν καθ' εαυτά τα κοινωνικά δικαιώματα. Η θεμελίωση των εν λόγο δικαιωμάτων έγινε σταδιακά.

Το άρθρο 117 της ΣυνθΕΟΚ ορίζει ρητά την βελτίωση των όρων εργασίας και διαβίωσης του εργατικού δυναμικού που θα προκύψει από την λειτουργία της ενιαίας αγοράς.[99] Το άρθρο 118 ορίζει ότι η Επιτροπή έχει καθήκον να εργαστεί για την συνεργασία των κρατών μελών στον κοινωνικό τομέα.

Μέσα από το άρθρο 119 της ΣυνθΕΟΚ κατοχυρώνεται για πρώτη φορά ένα κοινωνικό δικαίωμα που αναφέρεται στην ισότητα των αμοιβών μεταξύ των εργαζομένων ανδρών και γυναικών. Αυτό αποτέλεσε επικουρική λειτουργία[100] ώστε να διασφαλιστεί ο ανόθευτος ανταγωνισμός, η ελευθερία μετακίνησης και η ενιαία αγορά που αποτελούσαν στόχους της ΕΚ.

Την δεκαετία του 1970 παρατηρήθηκαν κάποια βήματα προς ενίσχυση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα εκδόθηκαν κάποιες οδηγίες για τις εργασιακές σχέσεις, τις συνθήκες ασφάλειας και υγιεινής[101], οδηγίες για ομαδικές απολύσεις[102], την προστασία των μισθωτών σε περίπτωση οικονομικής αδυναμίας του εργοδότη[103], την ισότητα στις συνθήκες εργασίας και ίσης μεταχείρισης των αυτοαπασχολούμενων[104]. Το πιο σημαντικό όμως είναι η θέσπιση του κανονισμού 1408/71 που αναφέρεται στην εφαρμογή των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς και στις οικογένειες τους που διακινούνται εντός της κοινότητας.

Από την Συνθήκη της Ρώμης μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980 συμπεραίνεται ότι τα κοινωνικά δικαιώματα που αναγνωρίστηκαν είχαν ως κύριο στόχο την σταδιακή μείωση και εξάλειψη των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων. Απώτερος σκοπός ήταν η λειτουργία της ενιαίας αγοράς.[105]

---

[98] Π. Μαυρίδης, "Η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εργαζομένων και υπηρεσιών, ως βασική αρχή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η κοινωνική ασφάλιση", ΕΕΕυρΔ 2:2005, σελ.279-299, (284).
[99] Γ. Κατρούγκαλος, Θεσμοί κοινωνικής πολιτικής και προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2009, σελ.77.
[100] Γ. Κατρούγκαλος Οπ.π
[101] Οδηγία Πλαίσιο 89/391/ΕΟΚ
[102] Οδηγία 75/129
[103] Οδηγία 80/987
[104] Οδηγίες 74/117, 76/207, 76/378, 86/613
[105] Γ. Κατρούγκαλος, "Φιλελευθερισμός και αρχή του κοινωνικού κράτους στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη ", ΕΕΕυρΔ 2:2005, σελ.255-278, (258, 259)

Με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) το 1986 επεκτάθηκαν οι αρμοδιότητες της ΕΕ στην κοινωνική πολιτική[106]. Συγκεκριμένα η ΕΕΠ αναφέρεται στα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται στα συντάγματα των κρατών μελών, τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης και την ΕΣΔΑ[107]. Το άρθρο 118 Β της ΕΕΠ δίνει την δυνατότητα στην Επιτροπή να αναπτύσσει διάλογο σε κοινοτικό επίπεδο μεταξύ των εργαζομένων και εργοδοτών μέχρι και του σημείου κατάρτισης συλλογικών συμβάσεων σε περίπτωση συμφωνίας.[108]

Το άρθρο 118 Α της ΕΕΠ που αναφέρεται στην λήψη αποφάσεων που αφορούν τους τομείς τις υγείας και ασφάλειας, αναφέρει ότι αυτό πλέον θα γίνεται με ειδική πλειοψηφία και όχι με ομοφωνία.[109]

Το 1989 υπογράφτηκε ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων από τα 11 κράτη μέλη πλην του Ηνωμένου Βασιλείου. Στόχος ήταν να δημιουργήσει ένα αυτόνομο πεδίο κοινωνικής πολιτικής χωρίς να εξαρτάται από την δημιουργία κοινής πολιτικής. Αυτό είναι το πρώτο κείμενο που περιέχει κατάλογο κοινωνικών δικαιωμάτων[110] τα οποία στη συνέχεια στηρίχθηκε το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο. Ο Χάρτης δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα αλλά ενθαρρύνει τα κράτη μέλη και τα κοινοτικά όργανα να προβούν σε νομοθετήματα στον τομέα των κοινωνικών δικαιωμάτων με έμφαση στο εργατικό δίκαιο, στις συνδικαλιστικές ελευθερίες και της κοινωνικής ασφάλισης.[111]

Ο Χάρτης χωρίζεται σε ενότητες και περιλαμβάνει τις κατηγορίες της ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων, βελτίωση των συνθηκών εργασίας, απασχόληση και αμοιβή, κοινωνική προστασία, επαγγελματική κατάρτιση, ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και της συλλογικής διαπραγμάτευσης, ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών, προστασία της υγείας και ασφάλειας στον χώρο εργασίας, πληροφόρηση, προστασία των παιδιών, εφήβων, των

---

[106] Π. Καζάκος, "Η κοινωνική διάσταση στην Ένωση: Ένα σύντομο χρονικό", ΕυρΠολ 2/2008, σελ. 297-316, (299)
[107] 3η αιτιολογική σκέψη
[108] Γ. Κατρούγκαλος, Θεσμοί κοινωνικής πολιτικής και προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2009, υποσημείωση 113, σελ.95
[109] Γ. Κατρούγκαλος, οπ.π.
[110] Γ. Κατρούγκαλος, οπ.π. σελ.98.
[111] Η. Νικολακοπούλου Στεφάνου, Η κοινωνική Ευρώπη. Προσδοκίες και επιτεύγματα, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ.26.

ηλικιωμένων και αναπήρων και διαβούλευση και συμμετοχή των εργαζομένων.[112] Ο Χάρτης απευθύνεται μόνο στους εργαζόμενους και όχι σε όλους τους πολίτες της ΕΕ[113].

Με την Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 η ΕΕ καθιέρωσε τους στόχους για ισόρροπη και σταθερή οικονομική ανάπτυξη. Στο κείμενο όμως δεν περιλαμβάνονταν κοινωνικά δικαιώματα. Η κοινωνική πολιτική πήρε ώθηση με την συμφωνία μεταξύ κρατών μελών της ΕΚ πλην του Ηνωμένου Βασιλείου και της Βορείου Ιρλανδίας η οποία προσαρτήθηκε στην Συνθήκη του Μάαστριχτ στη ΣυνθΕΟΚ.[114]

Ακόμα ένα βήμα στην προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων έγινε με την Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997. Σε αυτή επιβεβαιώνεται η προσήλωση των κρατών μελών στα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα όπως αυτά ορίζονται από τον Κοινοτικό Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των εργαζομένων του 1989, τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του 1961 και το άρθρο 136 της ΣΕΚ. Οι στόχοι που τίθενται σε αυτή την Συνθήκη είναι η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας, η προώθηση της απασχόλησης και της ανταγωνιστικότητας της κοινοτικής οικονομίας.[115]

Με την Συνθήκη της Νίκαιας το έτος 2000 τέθηκαν οι γενικοί στόχοι της κοινωνικής πολιτικής της ΕΕ. Αυτοί είναι η κοινωνική προστασία, η προώθηση της απασχόλησης, η ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων. Σε αυτή την Συνθήκη η ΕΕ και τα κράτη μέλη μπορούν να νομοθετούν και να εκδίδουν νομικά δεσμευτικές πράξεις σε συγκεκριμένους τομείς όπως η προστασία και η ασφάλεια των εργαζομένων, η βελτίωση του περιβάλλοντος εργασίας, η κοινωνική ασφάλιση, οι όροι εργασίας, η προστασία των εργαζομένων σε περίπτωση προσβολής της σύμβασης εργασίας, οι συνθήκες απασχόλησης των υπηκόων τρίτων χωρών, η εκπροσώπηση και η συλλογική υπεράσπιση των συμφερόντων τους, η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Εκτός από τα πιο πάνω το άρθρο 137 της ΣΕΚ δεν εφαρμόζεται στις αμοιβές, στο δικαίωμα για απεργία, στο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, στο δικαίωμα για ανταπεργία (λοκ άουτ).[116]

Το 2000 υιοθετήθηκε κατά την Διακυβερνητική Διάσκεψη της Νίκαιας ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ. Στην ιστορία της ΕΕ ήταν το πρώτο κείμενο που

---

[112]http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/c10107_en.htm

[113] Γ. Κατρούγκαλος, Θεσμοί οπ.π. σελ. 101

[114] Τ. Ηλιοπούλου Στράγγα, "Η κοινωνική διάσταση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης", ΕυρΠολ 2/2008, σελ.319-349

[115] Τ. Ηλιοπούλου Στράγγα, οπ.π.

[116] Π. Καζάκος, "Η κοινωνική διάσταση στην Ένωση: Ένα σύντομο χρονικό", ΕυρΠολ 2/2008, σελ.297-316

υιοθετήθηκε και κάλυπτε το σύνολο των οικονομικών, αστικών και κοινωνικών δικαιωμάτων όλων των ευρωπαίων πολιτών και προσώπων που ζουν εντός της ΕΕ. Είχε πολιτική δεσμευτικότητα όμως και όχι νομική.[117]

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ απέκτησε νομική δεσμευτικότητα με την Συνθήκη της Λισσαβόνας το 2009. Στα άρθρα 2 και 3 της ΣΛΕΕ αναφέρεται η προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης μεταξύ των γενεών, της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών και της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών. Τα άρθρα 9 και 10 της ΣΛΕΕ ορίζεται ότι η ΕΕ κατά την εφαρμογή των πολιτικών και δράσεων της θα επιδιώκει να καταπολεμήσει κάθε διάκριση φύλου, πεποιθήσεων, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού. Στο τομέα της κοινωνικής ασφάλισης στο άρθρο 48 ΣΛΕΕ προστέθηκε νέα παράγραφος η οποία επιτρέπει στα κράτη μέλη να αναστείλουν τη συνήθη νομοθετική διαδικασία αν πιστεύουν ότι το σχέδιο νομοθετικής πράξης θα έθιγε σημαντικές πτυχές του συστήματος τους της κοινωνικής ασφάλισης.

2. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ

2.1 Διακήρυξη του Χάρτη και εφαρμογή του

Η κατάρτιση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ[118] αποφασίστηκε στην Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στην Κολωνία του Ιούνιο του 1999. Την κατάρτιση του καταλόγου αυτού ανέλαβε ένα δικαιοπαραγωγικό όργανο, τη ‘’Συνέλευση’’ (Convention)[119], η οποία αποτελείτο από 62 μέλη από εκπροσώπους των κυβερνήσεων, του Ευρωπαϊκού και Εθνικών Κοινοβουλίων και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.[120]

Από την διακήρυξη του Χάρτη το 2000 μέχρι και το 2009 με την ΣΛΕΕ που πήρε νομική δεσμευτικότητα τον επικαλέστηκαν όργανα της Ένωσης όπως ο Ευρωπαίος Νομοθέτης, Γενικοί Εισαγγελείς του ΔΕΚ, το Πρωτοδικείο Ευρωπαίων Κοινοτήτων (ΠΕΚ), Δικαστές του ΕΔΔΑ ακόμη και εθνικά Δικαστήρια.

---

[117] Π. Κανελλόπουλος, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνθήκη της Λισσαβώνας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2010, σελ. 259

[118] Λ. Παπαδοπούλου, “Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην ενωσιακή έννομη τάξη”, Το Σύνταγμα, Τεύχος 6/2001

[119] Γ. Κατρούγκαλος, Θεσμοί κοινωνικής πολιτικής και προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2009, σελ.106

[120] Κ. Μποτόπουλος, Οδηγός για τη Λισαβόνα. Ταξίδι στο νέο θεσμικό τοπίο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2010, σελ.104

Συγκεκριμένα αναφορές στο άρθρο 31(1) που αναφέρεται στο δικαίωμα των εργαζομένων σε υγιείς, ασφαλείς και αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίες έγιναν από Γενικούς Εισαγγελείς στις υποθέσεις C-49/00 Επιτροπή κατά Ιταλίας[121], στην υπόθεση C-173/99 BECTU που αφορά το άρθρο 31(2) για περιόδους ανάπαυσης και αμειβόμενες διακοπές αναγνωρίστηκε ως θεμελιώδης δικαίωμα, το δικαίωμα για ετήσια άδεια μετ' αποδοχών.[122]

Το ΔΕΚ επικαλέστηκε τον Χάρτη για πρώτη φορά το 2006 στην υπόθεση C-540/03 Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου που αφορούσε το δικαίωμα της οικογενειακής επανένωσης. Το Δικαστήριο αναφέρθηκε και στα άρθρα 7 και 24 του Χάρτη που αφορούν το δικαίωμα σεβασμού της ζωής και τα δικαιώματα του παιδιού αντίστοιχα.[123]. Στο άρθρο 28 που αναφέρεται στο δικαίωμα της διαπραγμάτευσης και συλλογικών δράσεων συμπεριλαμβανομένης της απεργίας το ΔΕΚ νομολόγησε το 2007 στις υποθέσεις Laval[124] και Viking Line[125]. Στην απόφαση Viking Line αναγνώρισε το δικαίωμα της απεργίας όπως αυτό κατοχυρώνεται σε ευρωπαϊκά και διεθνή κείμενα συμπεριλαμβανομένου και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ. Το εν λόγο δικαίωμα το αναγνώρισε ως θεμελιώδη δικαίωμα. Από την άλλη όμως το Δικαστήριο ανάφερε πως αυτό το δικαίωμα πρέπει να υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς.[126]. Το Δικαστήριο κατέληξε στις ίδιες διατυπώσεις και στην απόφαση Laval.

Οι αποφάσεις αυτές καθίστανται δεσμευτικές και με την σύμφωνο γνώμη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε ανακοίνωση της σχετικά με τη νομική φύση του Χάρτη, αναφέρει ότι είναι νομικά δεσμευτικός μέσω της ερμηνείας του ΔΕΚ, ως περιέχων γενικές γραμμές του κοινοτικού δικαίου.[127] Με την επικύρωση του Χάρτη με την ΣΛΕΕ, αυτός καθίσταται μέρος του πρωτογενούς δικαίου της ΕΕ και επιτελεί τρεις βασικές λειτουργίες:[128]

1) Οι νομοθετικές πράξεις των κρατών μελών αλλά και της ίδιας της ΕΕ πρέπει να ερμηνεύονται σύμφωνα με τις διατάξεις του Χάρτη
2) Οι διατάξεις του Χάρτη μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βάση για δικαστικό έλεγχο από το ΔΕΕ, των νομοθετικών πράξεων από εθνικές αρχές και όργανα της ΕΕ όταν αυτά εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης.

---

[121] Σκέψη 57, υποσημείωση 11
[122] Σκέψεις 26-28
[123] ΔΕΚ, C-540/03 Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου, Απόφαση της 27ης Ιουνίου 2006, Συλλογή της Νομολογίας 2006 I-0576, σκέψεις 38, 58
[124] ΔΕΚ, C-341/05 Laval, Απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2007, Συλλογή της Νομολογίας 2007 I-11767
[125] ΔΕΚ, C-438/05 Viking Line, Απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2007, Συλλογή της Νομολογίας 2007 I-10779
[126] ΔΕΚ, C-438/05 Viking Line,όπ. π., σκέψη 43
[127] Ανακοίνωση της Επιτροπής, σχετικά με τη νομική φύση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, Βρυξέλλες 11.10.2000, COM (2000) 644 τελικό, σελ.7
[128] Β. Σκουρής, " Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων"

3) Αποτελεί πηγή έμπνευσης για άντληση γενικών αρχών του ευρωπαϊκού δικαίου.

Για την διασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής και χρήσης του Χάρτη η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έλαβε διάφορες αποφάσεις όπως η ανακοίνωση της σχετικά με τη στρατηγική της για ισότητα των δύο φύλων για τα έτη 2010 - 2015[129], στην έκδοση νομοθετικών προτάσεων που αφορούν το πρόγραμμα ''Δικαιώματα και Ιθαγένεια''[130] και του δικαιώματος των ευρωπαίων πολιτών στην ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή (Άρθρο 45 Χάρτη).[131]

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην προώθηση των δικαιωμάτων του Χάρτη. Με το ρόλο του συννομοθέτη αναγνώρισε ότι οφείλει να διαδραματίσει αποφασιστικό ρόλο στην εφαρμογή του Χάρτη. Η οδηγία 2011/98/ΕΕ που αφορά την ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για χορήγηση ενιαίας άδειας και εργασίας στους υπηκόους τρίτων χωρών.[132] Το Συμβούλιο κατάρτισε κατευθυντήριες γραμμές για να χειρίζεται τα σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα και σημειώνεται μια ενθαρρυντική αλλαγή στην πολιτική του στον Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία μέχρι τότε δεν προέβλεπε καμία ιδιαίτερη διαδικασία.[133]

Το ΔΕΕ στις αποφάσεις του, από την στιγμή που ο Χάρτης απέκτησε νομική δεσμευτικότητα, τον επικαλείται πρωτίστως ως βασικό κείμενο και δευτερεύοντος επικαλείται την ΕΣΔΑ και τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών.[134]

Στην υπόθεση Test-Achats[135] που αφορούσε την αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε σχέση με τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα καταβαλλόμενα ασφάλιστρα το ΔΕΕ έκρινε ότι σύμφωνα με την οδηγία 2004/113 προκειμένου να εξασφαλισθεί η ίση μεταχείριση, η χρήση του φύλου ως αναλογιστικού παράγοντα δεν θα πρέπει αν οδηγεί σε διαφορές μεταξύ ατομικών ασφαλίστρων και παροχών. Έκρινε ότι βάση της οδηγίας 2004/113 έρχεται σε

---

[129] Ανακοίνωση της Επιτροπής: Στρατηγική για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, 2010, COM(2010) 491 τελικό

[130] Πρόταση κανονισμού για τη θέσπιση, για την περίοδο 2014-2020, του προγράμματος «Δικαιώματα και ιθαγένεια», COM (2011) 758 τελικό

[131] Οδηγία 2004/38/ΕΚ σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών

[132] Οδηγία 2011/98/ΕΕ σχετικά με ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για τη χορήγηση στους υπηκόους τρίτων χωρών ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους μέλους και σχετικά με κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζομένους από τρίτες χώρες που διαμένουν νομίμως σε κράτος μέλος

[133] «Έκθεση 2011 για την εφαρμογή του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ», Βρυξέλλες, 16.4.2012, COM(2012) 169 τελικό, σελ.6.

[134] Β. Σκουρής, " Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

[135] ΔΕΕ, υπόθεση C-236/09, Test-Achats, Απόφαση της 1ης Μαρτίου 2011, Συλλογή της Νομολογίας 2011 I-00773

αντίθεση με τα άρθρα 21 και 23 του Χάρτη σύμφωνα με τα οποία διασφαλίζεται η απαγόρευση των διακρίσεων και η ισότητα γυναικών και ανδρών.

Στις υποθέσεις Hennigs and Land Berlin [136] που αφορούσαν την αρχή της μη διακριτικής μεταχείρισης λόγο ηλικίας, το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 21 του Χάρτη και συγκεκριμενοποιείται με την Οδηγία 2000/78/ΕΚ, απαγορεύει τον καθορισμό του βασικού μισθού ενός συμβασιούχου υπαλλήλου βάση της ηλικίας του.[137]

2.2 Κατηγοριοποίηση των Δικαιωμάτων του Χάρτη

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων κατανέμει τα δικαιώματα σε έξι κεφάλαια που αντιστοιχούν σε έξι αξίες ευρωπαϊκού πολιτισμού που είναι η αξιοπρέπεια, ισότητα, ελευθερίες, δικαιώματα των πολιτών και δικαιοσύνη και αλληλεγγύη. Στην κατηγορία ‘’αλληλεγγύη’’ αλλά και σε άλλες διάσπαρτες διατάξεις σε άλλα κεφάλαια κατατάσσονται τα κοινωνικά δικαιώματα και εγγυήσεις.

Τα κοινωνικά δικαιώματα διευκρινίζονται με την στενή και την ευρεία έννοια. Με την στενή έννοια νοούνται αυτά που συνδέονται με παροχές εκ μέρους του κράτους χωρίς αυτό να συνδέεται κατά ανάγκη από αντίστοιχες αξιώσεις δικαιούχων κατά του κράτους.[138] Με την ευρεία έννοια τα κοινωνικά δικαιώματα χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες. Τις διάφορες εκφάνσεις της αρχής της ισότητας, τις κοινωνικές ελευθερίες και τα κοινωνικά δικαιώματα με την στενή έννοια.[139]

Στις κοινωνικές ελευθερίες του Χάρτη εντάσσονται η ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 12) και το δικαίωμα διαπραγμάτευσης και συλλογικών δράσεων (άρθρο 28).

Στις διάφορες εκφάνσεις της αρχής της ισότητας εντάσσονται η γενική αρχή της ισότητας (άρθρο 20), η ισότητα γυναικών και ανδρών, συμπεριλαμβανομένων των λεγόμενων θετικών μέτρων διάκρισης (άρθρο 23), το δικαίωμα σε δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας (άρθρο

---

[136] ΔΕΕ, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-297/10 και C-298/10, ‘’Hennings και Land Berlin’’, Απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2011

[137] ΔΕΕ, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-297/10 και C-298/10, ‘’Hennings και Land Berlin’’, όπ. π., διατακτικό

[138] Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 3η αναθεωρημένη έκδοση, Αθήνα, 2006, σελ.30, 31

[139] Τ. Ηλιοπούλου Στράγγα, “Η κοινωνική διάσταση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης”, ΕυρΠολ 2/2008, σελ.319-349

31), το δικαίωμα υπηκόων τρίτων χωρών που έχουν άδεια να εργάζονται στο έδαφος των Κρατών μελών για συνθήκες εργασίας αντίστοιχες με εκείνες που απολαύουν οι πολίτες της Ένωσης (άρθρο 15 παρ. 3) και η απαγόρευση διακρίσεων (άρθρο 21).

Στα κοινωνικά δικαιώματα με την στενή εννοία συγκαταλέγονται η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (άρθρο 8), το δικαίωμα εκπαίδευσης (άρθρο 14), ο σεβασμός της πολιτιστικής, θρησκευτικής και γλωσσικής πολυμορφίας (άρθρο 22), τα δικαιώματα του παιδιού (άρθρο 24), τα δικαιώματα των ηλικιωμένων (άρθρο 25), η κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των ατόμων με αναπηρίες (άρθρο 26), το δικαίωμα των εργαζομένων στην ενημέρωση και τη διαβούλευση στο πλαίσιο της επιχείρησης (άρθρο 27), το δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες ευρέσεως εργασίας (άρθρο 29), η προστασία σε περίπτωση αδικαιολόγητης απόλυσης (άρθρο 30), η απαγόρευση της εργασίας των παιδιών και η προστασία των νέων στην εργασία (άρθρο 32), η προστασία της οικογένειας (άρθρο 33), το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση [σεβασμός του δικαιώματος πρόσβασης στις παροχές κοινωνικής ασφάλισης] και στην κοινωνική αρωγή, στην οποία περιλαμβάνεται ρητώς και η στεγαστική βοήθεια (άρθρο 34),η προστασία της υγείας [δικαίωμα πρόσβασης στην πρόληψη σε θέματα υγείας και ιατρική περίθαλψη] (άρθρο 35), η πρόσβαση στις υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος (άρθρο 36), η προστασία του περιβάλλοντος (άρθρο 37), η προστασία του καταναλωτή (άρθρο 38) και το δικαίωμα δικαστικής αρωγής (άρθρο 47 παρ.3).[140]

3. Δικαίωμα Συλλογικής Δράσης

Μέσα από τα άρθρα 151, 152, 153 της ΣΛΕΕ και του άρθρου 28 του Χάρτη κατοχυρώνεται το θεμελιώδεις κοινωνικό δικαίωμα της απεργίας και των συλλογικών δράσεων ως μέσων για την διαφύλαξη της συνδικαλιστικής ελευθερίας και την προώθηση των εργασιακών και οικονομικών συμφερόντων των εργαζομένων.[141] Δικαίωμα το οποίο έχει αναγνωρίσει και το ΔΕΚ μέσα από την νομολογία του.

Το άρθρο 28 ορίζει ότι «Οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες, ή οι αντίστοιχες οργανώσεις τους, έχουν, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, δικαίωμα να

[140] Τ. Ηλιοπούλου Στράγγα, "Η κοινωνική διάσταση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης", ΕυρΠολ 2/2008, σελ.319-349

[141] Γ. Λεβέντης, " Το δικαίωμα της απεργίας ως θεμελιώδες κοινοτικό δικαίωμα", στον τόμο: Ελληνική Εταιρεία Δικαίου της Εργασίας και της Κοινωνικής Ασφάλισης, "Οικονομικές ελευθερίες, κοινωνικά δικαιώματα και η απαγόρευση των διακρίσεων στο δίκαιο της ΕΕ", Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη2010, σελ.37- 58, σελ.37

διαπραγματεύονται και να συνάπτουν συλλογικές συμβάσεις στα ενδεδειγμένα επίπεδα καθώς και να προσφεύγουν, σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων, σε συλλογικές δράσεις για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους, συμπεριλαμβανομένης της απεργίας.». Άρα το εν λόγο άρθρο διασφαλίζει το δικαίωμα της απεργίας και της συλλογικής διαπραγμάτευσης και αυτονομίας.[142]

Το άρθρο 151 ΣΛΕΕ ορίζει ότι «Η Ένωση και τα κράτη-μέλη, έχοντας υπόψη τα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα όπως αυτά ορίζονται στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που υπογράφηκε στο Τορίνο στις 18 Οκτωβρίου 1961, και στον Κοινοτικό Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων του 1989, έχουν ως στόχο την προώθηση της απασχόλησης, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας, ώστε να καταστήσουν δυνατή την εναρμόνισή τους με παράλληλη διατήρηση της προόδου, την κατάλληλη κοινωνική προστασία, τον κοινωνικό διάλογο και την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων που θα επιτρέψουν ένα υψηλό και διαρκές επίπεδο απασχόλησης και την καταπολέμηση του αποκλεισμού.»
Το άρθρο 152 αναγνωρίζει τον ρόλο των κοινωνικών εταίρων και σεβόμενη την αυτονομία τους διευκολύνει τον μεταξύ τους διάλογο.

Το άρθρο 153 ΣΛΕΕ υποστηρίζει και συμπληρώνει στους ακόλουθους τομείς την δράση των κρατών μελών στους τομείς της α) βελτίωσης του περιβάλλοντος εργασίας, με σκοπό την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων, β) όρους εργασίας, γ) κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική προστασία των εργαζομένων, δ) προστασία των εργαζομένων σε περίπτωση καταγγελίας της σύμβασης εργασίας, ε) ενημέρωση και διαβούλευση με τους εργαζομένους, στ) εκπροσώπηση και συλλογική υπεράσπιση των συμφερόντων εργαζομένων και εργοδοτών, συμπεριλαμβανομένης της συνδιαχείρισης, με την επιφύλαξη της παραγράφου 5, θ) ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά τις ευκαιρίες στην αγορά εργασίας και τη μεταχείριση στην εργασία. Η παράγραφος 5 που αναφέρεται πιο πάνω αναφέρει ότι οι διατάξεις του άρθρου δεν εφαρμόζονται στο δικαίωμα για απεργία ή ανταπεργία (λοκ άουτ), στις αμοιβές, στο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι με την έννοια ότι δεν ανήκουν κανονιστική αρμοδιότητα της ΕΕ χωρίς όμως και πάλι να διαφεύγουν εντελώς από το πεδίο δράσης του δικαίου της ΕΕ. Αντίθετα ο ενωσιακός Δικαστής μπορεί να προβαίνει σε έλεγχο αυτών των ζητημάτων.

---

[142] Γ. Λεβέντης, “ Το δικαίωμα της απεργίας ως θεμελιώδες κοινοτικό δικαίωμα”, στον τόμο: Ελληνική Εταιρεία Δικαίου της Εργασίας και της Κοινωνικής Ασφάλισης, "Οικονομικές ελευθερίες, κοινωνικά δικαιώματα και η απαγόρευση των διακρίσεων στο δίκαιο της ΕΕ", Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη2010, σελ.37- 58, σελ. 40.

4. Ελεύθερη Κυκλοφορία Προσώπων και Κοινωνική Ασφάλιση

Το άρθρο 45 της ΣΛΕΕ κατοχυρώνει το δικαίωμα στους εργαζομένους της ΕΕ να ασκούν το επάγγελμα τους σε οποιοδήποτε κράτος μέλος χωρίς να υπάρχει οποιοδήποτε εμπόδιο που θα μπορούσε να σταθεί καταλύτης στην εξάσκηση του δικαιώματος αυτού. Με το άρθρο 51 της ΣυνθΕΟΚ το οποίο τροποποιήθηκε με την Συνθήκη του Άμστερνταμ και ακολούθως το άρθρο 48 της ΣΛΕΕ, πλέον λαμβάνονται όλα τα αναγκαία μέτρα για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων εντός ΕΕ. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία εξουσιοδοτήθηκαν να διασφαλίσουν τους διακινούμενους εργαζόμενους και τα μέλη των οικογενειών τους την κτήση και διατήρηση του δικαιώματος για ασφαλιστική παροχή. Η πληρέστερη εφαρμογή της ελεύθερης κυκλοφορίας είναι ο στόχος του άρθρου 48 της ΣΛΕΕ.[143]

Στον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης εκδόθηκε το 1971 στο πλαίσιο του άρθρου 42 ο Κανονισμός του Συμβουλίου 1408/71[144]. Ο εν λόγο κανονισμός επέτρεπε σε όλους τους εργαζομένους υπηκόους των κρατών μελών να προσφερθούν εγγυήσεις για ίση μεταχείριση και χορήγηση παροχών κοινωνικής ασφάλισης, ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής τους και απασχόλησης. Από το 1971 ο Κανονισμός δέχθηκε αρκετές τροποποιήσεις ώστε να προσαρμοστεί στις εθνικές νομοθεσίες και να προσαρμοστεί με τις αποφάσεις του ΔΕΚ.[145]

Το 2004 εκδόθηκε ο Κανονισμός 883/2004 ο οποίος εκσυγχρόνισε και απλούστευσε τον προηγούμενο κανονισμό. Σκοπός του ήταν η εξάλειψη των εμποδίων και των διακρίσεων στην ελεύθερη διακίνηση και η κοινωνικό-ασφαλιστική προστασία.[146] Οι διατάξεις του Κανονισμού αφορούν τους κλάδους της μητρότητας, της ασθένειας, των επαγγελματικών ασθενειών, των εργατικών ατυχημάτων, των παροχών ανεργίας, αναπηρίας και σύνταξης και τα επιδόματα θανάτου.[147] Σημαντικό είναι το γεγονός ότι οι διακινούμενοι στην ΕΕ μπορούν να υπαχθούν στο σύστημα ασφάλισης ενός μόνου κράτους μέλους και ως εφαρμοστέα νομοθεσία είναι αυτή του κράτους μέλους στο οποίο ο ασκεί την δραστηριότητα του ο ενδιαφερόμενος.[148]

---

[143] Π. Μαυρίδης, "Η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εργαζομένων και υπηρεσιών, ως βασική αρχή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η κοινωνική ασφάλιση", ΕΕΕυρΔ 2:2005, σελ.279-299

[144] Ο Κανονισμός 1408/71 τροποποίησε τον 3ο Κανονισμό της ΕΟΚ, που θεσπίστηκε το 1958, για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης

[145] http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/living_and_working_in_the_internal_market/c10521_el.

[146] Π. Μαυρίδης, "Η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εργαζομένων και υπηρεσιών, ως βασική αρχή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η κοινωνική ασφάλιση", σελ.279-299,

[147] http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/living_and_working_in_the_internal_market/c10521_el.

[148] Κανονισμός (ΕΚ) 883/2004, αιτιολογικές σκέψεις 15, 17

Η θέσπιση των κανονισμών 1408/71, νυν 883/2004 και των άρθρου 42 της ΣΕΚ, νυν 48 ΣΛΕΕ, οδήγησαν στην προώθηση της ελεύθερης διακίνησης αλλά και στην ανάδειξη του κοινωνικού προσώπου της ΕΕ.

Ως συμπέρασμα αποδεικνύεται ότι το δικαίωμα της ελεύθερης διακίνησης και των κανόνων της κοινωνικής ασφάλισης συνδέονται στενά. Το σύστημα συντονισμού των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης εξασφαλίζει ότι η εφαρμογή των δικαιωμάτων της ελεύθερης κυκλοφορίας δεν θα έχει ως συνέπεια την απώλεια των δικαιωμάτων κοινωνικής ασφάλισης στον εργαζόμενο.[149]

5. Συμπεράσματα

Η Ένωση, έχοντας επίγνωση της πνευματικής και ηθικής κληρονομιάς της, εδράζεται στις αδιαίρετες και οικουμενικές αξίες της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης· ερείδεται στις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Η Ένωση τοποθετεί τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της, καθιερώνοντας την ιθαγένεια της Ένωσης και δημιουργώντας ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

Τα κοινωνικά δικαιώματα απέχουν πολύ από το να χαρακτηριστούν απλές προγραμματικές προτάσεις και διακηρύξεις με κατευθυντήρια μόνο αξία ή, ακόμα χειρότερα, ευσχήμονα ευχολόγια για το μέλλον. Η θέση κι η αποστολή τους είναι πολύ ουσιαστικότερες Αποτελούν πλήρη δικαιώματα του ανθρώπου, είναι κείμενα δεσμευτικά για όλους (πολίτες και κράτος) και αποτελούν αγώγιμες και εξαναγκαστές έννομες αξιώσεις (ο πολίτης δηλαδή μπορεί να απαιτήσει το σεβασμό τους).

Στόχος των ατομικών δικαιωμάτων είναι να μεταβάλλουν τον άνθρωπο από απλό αντικείμενο δικαίου σε υποκείμενο δικαίου: του αναγνωρίζονται δικαιώματα και υποχρεώνεται το κράτος σε σεβασμό τους αφήνοντάς περιθώρια δράσης κι ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς του. Ο σεβασμός άλλωστε των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι ικανή και αναγκαία συνθήκη για την ύπαρξη μίας ΕΕ δικαίου. Και δεν πρέπει να λησμονείται ότι «ένα κράτος που αντιμετωπίζει τον άνθρωπο ως υποκείμενο δικαίου διαφέρει ουσιαστικά από το κράτος για το οποίο ο άνθρωπος δεν είναι παρά αντικείμενο δικαίου»[150].

---

[149] Ο. Αγγελοπούλου, "Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια", στον τόμο: Σπ. Βλαχόπουλος (επιμ.), Η κοινωνική προστασία στο ευρωπαϊκό δίκαιο, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2009, σελ.11-50, σελ. 21.

[150] Π.Δ. Δαγτόγλου, ''Ατομικά Δικαιώματα Α''', εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1991, σελ.5

Η Ένωση συμβάλλει στη διαφύλαξη και την ανάπτυξη αυτών των κοινών αξιών, σεβόμενη την πολυμορφία των πολιτισμών και των παραδόσεων των λαών της Ευρώπης καθώς και την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών της και την οργάνωση της δημόσιας εξουσίας τους σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Επιδιώκει να προαγάγει ισόρροπη και αειφόρο ανάπτυξη και εγγυάται την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων καθώς και την ελευθερία εγκατάστασης.

Προς τον σκοπό αυτόν, είναι αναγκαίο να ενισχυθεί η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, υπό το πρίσμα της εξέλιξης της κοινωνίας, της κοινωνικής προόδου και των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων, καθιστώντας τα πιο αντιληπτά σε ένα Χάρτη.

Η θέσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων αποσκοπούσε στην εξάλειψη των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία και κατά συνέπεια στην σωστή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Με την δημιουργία του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και πριν αυτός ακόμα λάβει μορφή νομικής δέσμευσης τον επικαλέστηκαν εθνικά Δικαστήρια, θεσμικά όργανα της ΕΕ και Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Η επίκληση αυτή προετοίμασε το έδαφος για την μετέπειτα νομική δεσμευτικότητα του Χάρτη στον οποίο μεταξύ άλλων περιέχονταν και κοινωνικά δικαιώματα. Όμως στον Χάρτη η διάκριση που γίνεται μεταξύ δικαιωμάτων και αρχών έρχεται να αποδυναμώσει την κανονιστική ισχύ των διατάξεων. Ο λόγος είναι ότι τα ‘’δικαιώματα’’ έχουν άμεση ισχύ ενώ για τις ‘’αρχές’’ για να υπάρξει εφαρμογή πρέπει έχει υπάρξει εκτελεστική ή νομοθετική πράξη των οργάνων της ΕΕ.

Σήμερα πάντως η διεθνής κοινότητα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι εθνικές κυβερνήσεις, αλλά και μια πλειάδα από μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και πνευματικούς ανθρώπους, αγωνιούν και αναρωτιούνται για το μέλλον και την ποιότητα των κοινωνικών δικαιωμάτων. Και δεν παύουν να τονίζουν τη σημασία της ενημέρωσης του πολίτη τόσο για τα δικαιώματά του όσο και για τους τρόπους προστασίας τους. Γιατί τα κοινωνικά δικαιώματα δεν είναι μια υπόθεση λίγων τεχνοκρατών αλλά μια πολύ ουσιαστική υπόθεση της ποιότητας ζωής όλων των πολιτών.

Κεφάλαιο 3

Νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ένωσης – Αλληλοεπηρεασμένος ή Σύγκρουση Οικονομικών Ελευθεριών με τα Κοινωνικά Δικαιώματα

Στο παρόν κεφάλαιο θα εξηγηθούν κάποιες αποφάσεις του ΔΕΕ/ΔΕΚ μέσα στις οποίες εμπεριέχονται οικονομικές ελευθερίες και κοινωνικά δικαιώματα. Θα γίνει αναφορά σε δύο ομάδες κοινωνικών δικαιωμάτων και συγκεκριμένα α) στο δικαίωμα ανάληψης συλλογικής δράσης, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος της απεργίας και β) στο δικαίωμα της κοινωνικής ασφάλισης και περίθαλψης, εξωνοσοκομειακής και νοσοκομειακής.

1.Απόφαση Schmidberger

Το έτος 2003 το ΔΕΚ κλήθηκε να σταθμίσει μεταξύ μιας θεμελιώδους ελευθερίας του κοινοτικού δικαίου, αυτής της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, με δύο θεμελιώδη δικαιώματα, τα οποία κατοχυρώνονται και στην ΕΣΔΑ, την ελευθερία της έκφρασης και την ελευθερία του συνέρχεσθε.[151]

Συγκεκριμένα η μεταφορική εταιρεία Schmidburger άσκησε αγωγή κατά της Αυστριακής Δημοκρατίας για τη ζημιά που υπέστη μετά το κλείσιμο του αυτοκινητοδρόμου του Brenner από εκδήλωση διαμαρτυρίας για την προστασία του περιβάλλοντος. Πριν το κλείσιμο του αυτοκινητοδρόμου οι διαδηλωτές είχαν εξασφαλίσει σχετική άδεια από τις αρμόδιες αυστριακές αρχές. Προς τούτο είχαν ληφθεί όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να περιοριστούν τα οποιαδήποτε προβλήματα στην οδική κυκλοφορία και από την άλλη να διασφαλιστεί η εύρυθμη διεξαγωγή της συγκέντρωσης.

Το αυστριακό δικαστήριο υπέβαλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΚ, με το οποίο ερωτά εάν ο πλήρης αποκλεισμός του αυτοκινητόδρομου του Brenner επί τριάντα περίπου ώρες αδιαλείπτως, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι αρμόδιες αρχές της Αυστρίας δεν απαγόρευσαν τη συγκέντρωση πολιτών, η οποία είχε ως στόχο και αφορούσε ένα οικολογικό ζήτημα, αποτελεί αδικαιολόγητο εμπόδιο για τη θεμελιώδη αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων που διατυπώνεται στα άρθρα 30 και 34 ΣΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 5 ΣΕΚ.[152]

---

[151] ΔΕΚ, C-112/00 Schmidberger, Απόφαση της 12ης Ιουνίου 2003, Συλλογή της Νομολογίας 2003 I-05659
[152] ΔΕΚ, C-112/00 Schmidberger, όπ. π., σκέψεις 47, 50

Το Δικαστήριο στην απάντηση του υπενθύμισε ότι η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων αποτελεί θεμελιώδη αρχή της Κοινότητας και πως η εσωτερική αγορά διασφαλίζει ένα χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η θεμελιώδη αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας εμπορευμάτων.[153] Μέσα από τις διατάξεις των άρθρων 30 και 34 της ΣΕΚ εξάλειψη κάθε εμποδίου, άμεσου ή έμμεσου, πραγματικού ή εν δυνάμει, στη ροή των συναλλαγών εντός του ενδοκοινοτικού εμπορίου, αναγνώρισε καταρχήν ότι ο αποκλεισμός του αυτοκινητόδρομου από διαδηλωτές, συνιστά εμπόδιο σε βάρος του ενδοκοινοτικού εμπορίου, εφόσον παρεμποδίζει τη μεταφορά των αγαθών.[154] Το ότι οι αρμόδιες αρχές δεν απαγόρευσαν την διαμαρτυρία των πολιτών ώστε να αποφευχθεί το κλείσιμο του αυτοκινητόδρομου αποτελεί μέτρο ισοδύναμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό σε βάρος των εξαγωγών και των εισαγωγών και άρα αποτελεί μέτρο, το οποίο είναι ικανό να περιορίσει το ενδοκοινοτικό εμπόριο.[155]

Στη συνέχεια το Δικαστήριο εξετάζει εάν αυτή η παράλειψη μπορεί να δικαιολογηθεί επαρκώς. Στηριζόμενο στις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου και στην ΕΣΔΑ, έθεσε το ζήτημα του συγκερασμού της ελευθερίας εκφράσεως και της ελευθερίας του συνέρχεσθε, όπως κατοχυρώνονται από τα άρθρα 10 και 11 της ΕΣΔΑ, με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων.[156]

Το ΔΕΚ έλαβε υπόψη του ότι με τη συγκέντρωση αυτή, οι πολίτες άσκησαν τα θεμελιώδη δικαιώματά τους εκφράζοντας δημοσίως μια γνώμη, σημαντική για τη συλλογική ζωή. Επίσης η συγκέντρωση αυτή δεν είχε σαν στόχο να εμποδίσει την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων. Για την εύρυθμη διεξαγωγή της συγκέντρωσης, είχαν ληφθεί όλα τα αναγκαία μέτρα και επρόκειτο για μεμονωμένη ενέργεια, η οποία δεν δημιούργησε κλίμα ανασφάλειας, το οποίο θα λειτουργούσε ανασταλτικά στη ροή του ενδοκοινοτικού εμπορίου. Τέλος η απαγόρευση της εν λόγω συγκέντρωσης θα συνιστούσε απαράδεκτη προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών, να συνέρχονται ειρηνικώς και να εκφράζουν τη γνώμη τους δημοσίως.[157]

---

[153] ΔΕΚ, C-112/00 Schmidberger, όπ. π., σκέψεις 52, 53
[154] ΔΕΚ, C-112/00 Schmidberger, όπ. π., σκέψη 56
[155] ΔΕΚ, C-112/00 Schmidberger, όπ. π., σκέψη 64
[156] ΔΕΚ, C-112/00 Schmidberger, όπ. π., σκέψη 77
[157] ΔΕΚ, C-112/00 Schmidberger, όπ. π., σκέψεις 86- 89

Στην υπόθεση αυτή το ΔΕΚ στάθμισε τελικά υπέρ της άσκησης δύο θεμελιωδών δικαιωμάτων, αυτών της ελευθερίας της έκφρασης και του κοινωνικού δικαιώματος του συνέρχεσθε ειρηνικώς, όπως αυτά κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ.

Στην απόφαση επιβεβαιώνεται ότι δεν υπάρχει σύγκρουση μεταξύ των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών αλλά σύγκλιση.[158] Οι θεμελιώδεις ελευθερίες και τα θεμελιώδη δικαιώματα στη ΕΕ έχουν ίση τυπική ισχύ. Το ΔΕΚ για να εξισορροπήσει τις δύο αυτές έννοιες, όταν βρίσκονται σε σύγκρουση προβαίνει σε έλεγχο στη βάση των κριτηρίων που προκύπτουν από την αρχή της αναλογικότητας. Στην παρούσα απόφαση το ΔΕΚ προέβη το ίδιο σε έλεγχο αναλογικότητας για να σταθμίσει τελικά υπέρ της ελευθερίας του συνέρχεσθε, κρίνοντας ότι ο περιορισμός της ελευθερίας μετακίνησης των εμπορευμάτων, ήταν πρόσφορος, αναγκαίος και μη δυσανάλογος για την πραγμάτωση των ελευθεριών της έκφρασης και του συνέρχεσθε όπως αυτές κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ.[159]

2. Αποφάσεις Decker και Kohll

Με τις αποφάσεις Decker[160] και Kohll[161] το ΔΕΚ έκρινε ότι η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων απαγορεύουν εθνικές ρυθμίσεις που εξαρτούν την επιστροφή ιατρικών δαπανών, που πραγματοποιήθηκαν σε άλλο κράτος μέλος, από την προηγούμενη έγκριση του αρμοδίου ασφαλιστικού ταμείου.

Συγκεκριμένα ο Decker, υπήκοος του Λουξεμβούργου αγόρασε στο Βέλγιο ένα ζευγάρι γυαλιά με συνταγή οφθαλμιάτρου εγκατεστημένου στο Λουξεμβούργο, χωρίς να έχει προηγουμένως ζητήσει και λάβει έγκριση από τον αρμόδιο οργανισμό κοινωνικής ασφαλίσεως του Λουξεμβούργου, ο οποίος αρνήθηκε να του αποδώσει τα έξοδα για αυτά τα γυαλιά.[162]
Ο Kohll, επίσης υπήκοος του Λουξεμβούργου, ζήτησε να του χορηγηθεί έγκριση με σκοπό να του αποδοθούν τα έξοδα στα οποία θα υποβαλλόταν στη Γερμανία για ορθοδοντική αγωγή στην

[158] Β. Σκουρής, "Οι Οικονομικές ελευθερίες και τα κοινωνικά δικαιώματα κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων", στον τόμο: Ελληνική Εταιρεία Δικαίου της Εργασίας και της Κοινωνικής Ασφάλισης, "Οικονομικές ελευθερίες, κοινωνικά δικαιώματα και η απαγόρευση των διακρίσεων στο δίκαιο της ΕΕ", Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, σελ.3- 17,σελ.16.
[159] Ε. Πρεβεδούρου, "Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ και Ευρωπαϊκή Σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου: σχέση ανταγωνισμού ή αλληλοσυμπλήρωσης", ΕφημΔΔ 2/2011, σελ.279-302
[160] ΔΕΚ, C-120/95 Decker, Απόφαση της 28ης Απριλίου 1998, Συλλογή της Νομολογίας 1998 I-01831
[161] ΔΕΚ, C-158/96 Kohll, Απόφαση της 28ης Απριλίου 1998. Συλλογή της Νομολογίας 1998 I-01931
[162] ΔΕΚ, C-120/95 Decker, όπ. π., σκέψη 2

οποία θα υποβαλλόταν η ανήλικη κόρη του. Ο οργανισμός κοινωνικής ασφάλισης του Λουξεμβούργου αρνήθηκε να του χορηγήσει την έγκριση αυτή.[163]

Όσον αφορά το ζήτημα της εφαρμογής της θεμελιώδους αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης το ΔΕΚ έκρινε ότι τα μέτρα των κρατών μελών στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, τα οποία μπορεί να έχουν επίπτωση στην εμπορία ιατρικών προϊόντων και να επηρεάζουν έμμεσα τις δυνατότητες εισαγωγής τους, καθώς και η ιδιάζουσα φύση ορισμένων παροχών υπηρεσιών υπόκεινται στην αρχή της ελευθερίας κυκλοφορίας.[164]

Σχετικά με τις συνέπειες του Κανονισμού 1408/71 για το συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, το ΔΕΚ έκρινε ότι ο Κανονισμός αυτός και ειδικότερα το άρθρο 22, το οποίο προβλέπει το δικαίωμα θεραπείας σε άλλο κράτος μέλος μετά από έγκριση του αρμόδιου κράτους, δεν ρυθμίζει και άρα δεν εμποδίζει την απόδοση με τους ισχύοντες στο κράτος ασφάλισης πίνακες αμοιβών, των εξόδων για ιατρικές υπηρεσίες ή ιατρικά προϊόντα, που έγιναν σε άλλο κράτος μέλος, έστω και χωρίς την έγκριση του αρμοδίου κράτους.[165]

Το ΔΕΚ επεσήμανε ότι η εθνική ρύθμιση που εξαρτά την επιστροφή των δαπανών αυτών από την έγκριση του εθνικού οργανισμού κοινωνικής ασφάλισης, αποθαρρύνει τους ασφαλισμένους να αποκτήσουν ιατρικά προϊόντα ή να ζητήσουν υπηρεσίες σε άλλα κράτη μέλη και επομένως συνιστούν περιορισμούς στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών.[166]

Περαιτέρω το ΔΕΚ επεσήμανε ότι σκοποί αμιγώς οικονομικής φύσης δεν δικαιολογούν εμπόδια στις αρχές της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Εντούτοις ο κίνδυνος σοβαρού πλήγματος στη χρηματοοικονομική ισορροπία του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης συνιστά επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος, ικανό να δικαιολογήσει ένα τέτοιο εμπόδιο.[167] Επίσης, δυνάμει των άρθρων 56, 66 ΣΕΚ, η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών μπορεί να περιοριστεί και από λόγους δημόσιας υγείας.[168]

---

[163] ΔΕΚ, C-158/96 Kohll, όπ. π., σκέψη 2
[164] ΔΕΚ, C-120/95 Decker, όπ. π., σκέψη 24, ΔΕΚ, C-158/96 Kohll, όπ. π., σκέψη 20
[165] ΔΕΚ, C-120/95 Decker, όπ. π., σκέψη 29, ΔΕΚ, C-158/96 Kohll, όπ. π., σκέψη 27
[166] ΔΕΚ, C-120/95 Decker, όπ. π., σκέψεις 35, 36, ΔΕΚ, C-158/96 Kohll, όπ. π., σκέψεις 34, 35
[167] ΔΕΚ, C-120/95 Decker, όπ. π., σκέψη 39, ΔΕΚ, C-158/96 Kohll, όπ. π., σκέψη 41
[168] ΔΕΚ, C-158/96 Kohll, όπ. π., σκέψη 45

Ωστόσο, το βάρος της αποδείξεως για το εάν συντρέχουν τέτοιοι λόγοι, φέρουν τα κράτη μέλη, τα οποία στις συγκεκριμένες περιπτώσεις, κατά την κρίση του ΔΕΚ, δεν μπόρεσαν να το αποδείξουν.[169]

3. Επίλογος

Ο στόχος της δημιουργίας της εσωτερικής αγοράς στην ΕΕ έχει επιτευχθεί. Σημαντικότατος παράγοντας προς αυτή την κατεύθυνση είναι οι θεμελιώδεις οικονομικές ελευθερίες, δηλαδή η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εμπορευμάτων, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Η εφαρμογή των οικονομικών ελευθεριών γίνεται αποτελεσματικότερη από την προώθηση και θέσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Η κατοχύρωση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ μέσα στον οποίο περιέχονται ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα και η εξέλιξη του σε νομικά δεσμευτικό κείμενο αποτέλεσαν το έναυσμα για πιο αποτελεσματική εφαρμογή των οικονομικών ελευθεριών.

Από τα Δικαστήρια της ΕΕ και μέσα από τις νομολογίες τους φαίνεται ότι οι οικονομικές ελευθερίες και τα κοινωνικά δικαιώματα άλλοτε συγκρούονται, άλλοτε αλληλοεπηρεάζονται και άλλοτε συγκρούονται. Στην κάθε περίπτωση το Δικαστήριο καλείται να σταθμίσει και να εξισορροπήσει τα δύο με βάση την αρχή της αναλογικότητας.

Από την εφαρμογή και εξέλιξη του ενωσιακού δικαίου παρατηρείται μια σημαντική πρόοδος στην κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Αυτό οφείλεται στη βούληση των θεσμικών οργάνων της ΕΕ για καλύτερη λειτουργία των οικονομικών ελευθεριών. Μέσα από την αρχή της αναλογικότητας δεν πρέπει η διεκδίκηση ή η ικανοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων να περιορίζει ή να καθιστά λιγότερο ελκυστική την εφαρμογή των οικονομικών ελευθεριών.

Αναμφίβολα η πρόκληση είναι μεγάλη. Για να επιτευχθεί ο στρατηγικός στόχος της Λισσαβόνας και να καταστεί η Ευρώπη μια δυναμική και ανταγωνιστική οικονομία και βέβαια να γευθούν οι Ευρωπαίοι τα απαράμιλλα οφέλη μιας τέτοιας επιτυχίας, οφείλουν να επιτρέψουν στην κοινότητα να παρέμβει δυναμικά στην εφαρμογή των οικονομικών ελευθεριών και των κοινωνικών δικαιωμάτων και να καταβάλλουν από κοινού συντονισμένες προσπάθειες. Οφείλουν τα κράτη να παραμερίσουν μικροπολιτικές επιδιώξεις και συμφέροντα διεκδικώντας την οικοδόμηση μιας Ευρώπης με υψηλό επίπεδο που θα εγγυάται την ελεύθερη και χωρίς

[169] ΔΕΚ, C-120/95 Decker, όπ. π., σκέψεις 44, 45, ΔΕΚ, C-158/96 Kohll, όπ. π., σκέψη 52

διακρίσεις κυκλοφορία προσώπων, κεφαλαίων, εμπορευμάτων και υπηρεσιών με την ταυτόχρονο σεβασμό των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Β. Σκουρής, ‘’Οι οικονομικές ελευθερίες και τα κοινωνικά δικαιώματα κατά την νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων’’ στον τόμο Ελληνική Εταιρεία Δικαίου της Εργασίας και της Κοινωνικής Ασφάλισης, ‘’Οικονομικές ελευθερίες, κοινωνικά δικαιώματα και η απαγόρευση των διακρίσεων στο δίκαιο της ΕΕ’’, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2010

Γ. Κατρούγκαλος, ‘’Θεσμοί κοινωνικής πολιτικής και προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο’’, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2009

Γ. Λεβέντης, “ Το δικαίωμα της απεργίας ως θεμελιώδες κοινοτικό δικαίωμα”, στον τόμο: Ελληνική Εταιρεία Δικαίου της Εργασίας και της Κοινωνικής Ασφάλισης, "Οικονομικές ελευθερίες, κοινωνικά δικαιώματα και η απαγόρευση των διακρίσεων στο δίκαιο της ΕΕ", Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010

Δ. Παπαγιάννης, ‘’Ευρωπαϊκό Δίκαιο’’, τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2011

Ε. Περάκης, ‘’Τα δικαιοδοτικά όρια του ΔΕΚ υπό ευρωπαϊκή διακυβέρνηση’’, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009

Η. Νικολακοπούλου Στεφάνου, ‘’Η κοινωνική Ευρώπη. Προσδοκίες και επιτεύγματα’’, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2006

Κώστας Χ. Χρυσόγονος, ‘’Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα’’, 2002, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998

Κ. Μποτόπουλος, ‘’Οδηγός για τη Λισαβόνα. Ταξίδι στο νέο θεσμικό τοπίο της Ευρωπαϊκής Ένωσης’’, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2010

Ο. Αγγελοπούλου, “Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια”, στον τόμο: Σπ. Βλαχόπουλος (επιμ.), Η κοινωνική προστασία στο ευρωπαϊκό δίκαιο, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2009

Π.Δ. Δαγτόγλου, ‘’Ατομικά Δικαιώματα Α’’, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1991

Π. Κανελλόπουλος, ‘’Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνθήκη της Λισσαβόνας’’, Εκδόσεις Σακούλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010

Χ. Τίγαρις, ‘’Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση’’, Β Έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2002

Ξένη Βιβλιογραφία

Editional Comments, ‘’The services directive proposal: Striking a balance between the promotion of the internal market and preserving the European social model’’, Common Market Law Review, (2006)

J. Fairhurst, Law of the European Union, 8th edition, Longman 2010, σελ.355

Νομολογία

ΔΕΚ, 263/86 Humbel, Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, Συλλογή της Νομολογίας 1988 05365, σκέψη 17

ΔΕΚ, C-157/99 Geraets Smits and Peerbooms, Απόφαση της 12ης Ιουλίου 2001, Συλλογή της Νομολογίας 2001 I-05473, σκέψη 53

ΔΕΚ, C-157/99 Geraets Smits and Peerbooms, Απόφαση της 12ης Ιουλίου 2001, Συλλογή της Νομολογίας 2001 I-05473, σκέψη 56, 57

ΔΕΚ, 263/86 Humbel, Απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, Συλλογή της Νομολογίας 1988 05365, σκέψη 18

ΔΕΚ 120/78 Rewe -Zentral κατά Bundewmonopolverwaltung für Branntwein, Απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 1979, Συλλογή της Νομολογίας 1979 00649, ελληνική 1979:I/00321

ΔΕΚ, συνεκδιακασθείσες υποθέσεις 2/69, 3/69 Chougol Diamond Company (Diamantarbeiders), Συλλογή της Νομολογίας μη διαθέσιμη, σκέψεις 7, 8, 12, 15

ΔΕΚ, 8/74 Dassonville, Απόφαση της 11ης Ιουλίου 1974, Συλλογή της Νομολογίας 1974 00837, ελληνική 1974/00411, σκέψη 5

ΔΕΚ 120/78 Rewe -Zentral κατά Bundewmonopolverwaltung für Branntwein, Απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 1979, Συλλογή της Νομολογίας 1979 00649, ελληνική 1979:I/00321, σκέψη 8

ΔΕΚ, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-267/91 και C-268/91 Keck και Mithouard, Απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1993, Συλλογή της Νομολογίας 1993 I-06097

ΔΕΚ, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-267/91 και C-268/91 Keck και Mithouard, Απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1993, Συλλογή της Νομολογίας 1993 I-06097, σκέψη 16

ΔΕΚ, C-55/94 Gebhard, Απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1995, Συλλογή της Νομολογίας 1995 I-04165, σκέψεις 23, 24

ΔΕΚ, C-55/94 Gebhard, Απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1995, Συλλογή της Νομολογίας 1995 I-04165, σκέψη 25, ΔΕΚ, 2/74 Revners, Απόφαση της 21ης Ιουνίου 1974, Συλλογή της Νομολογίας 1974 00631, ελληνική 1974/00317, σκέψη 21

ΔΕΚ, 66/85 Lawrie- Blum, Απόφαση της 3ης Ιουλίου 1986, Συλλογή της Νομολογίας 1986 02121, σκέψη 17, ΔΕΚ, C-456/02 Trojiani, Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Συλλογή της Νομολογίας 2004 I-07573, σκέψη 15, ΔΕΚ, C-138/02 Collins, Απόφαση της 23ης Μαρτίου 2004, Συλλογή της Νομολογίας 2004 I-02703, σκέψη 26

ΔΕΚ, 39/86 Lair, Απόφαση της 21ης Ιουνίου 1988, Συλλογή της Νομολογίας 1988 03161

ΔΕΚ, C-3/90 Bernini, Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 1992, Συλλογή της Νομολογίας 1992 I-01071, σκέψεις 17, 21

ΔΕΚ, C-415/93 Bosman, Απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, Συλλογή της Νομολογίας 1995 I-04921, σκέψη 87

ΔΕΚ, 39/86 Lair, Απόφαση της 21ης Ιουνίου 1988, Συλλογή της Νομολογίας 1988 03161, σκέψη 36

ΔΕΚ, C-413/99 Baumbast, Απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, Συλλογή της Νομολογίας 2002 I-07091, σκέψη 63

ΔΕΚ, C-540/03 Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου, Απόφαση της 27ης Ιουνίου 2006, Συλλογή της Νομολογίας 2006 I-0576, σκέψεις 38, 58

ΔΕΚ, C-341/05 Laval, Απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2007, Συλλογή της Νομολογίας 2007 I-11767

ΔΕΚ, C-438/05 Viking Line, Απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2007, Συλλογή της Νομολογίας 2007 I-10779

ΔΕΚ, C-438/05 Viking Line,όπ. π., σκέψη 43

ΔΕΕ, υπόθεση C-236/09, Test-Achats, Απόφαση της 1ης Μαρτίου 2011, Συλλογή της Νομολογίας 2011 I-00773

ΔΕΕ, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-297/10 και C-298/10, Hennings και Land Berlin, Απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2011

ΔΕΚ, C-112/00 Schmidberger, Απόφαση της 12ης Ιουνίου 2003, Συλλογή της Νομολογίας 2003 I-05659

ΔΕΚ, C-120/95 Decker, Απόφαση της 28ης Απριλίου 1998, Συλλογή της Νομολογίας 1998 I-01831

ΔΕΚ, C-158/96 Kohll, Απόφαση της 28ης Απριλίου 1998. Συλλογή της Νομολογίας 1998 I-01931

Υπόθεση C-309/02, Radlberger Getrankegesellschaft και S. Spitz, Συλλογή 2004, σ. I-11763, σκέψη 53

Υπόθεση 7/68, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 805

Υπόθεση C-393/92, Almelo κατά Energiebedrijf Ijsselmij, Συλλογή 1994, σ. I-1477

Υπόθεση C-159/94, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλογή 1997, σ. I-5815

Υπόθεση 155/73, Sacchi, Συλλογή 1974, σ. 217

Υπόθεση C-97/98, Jagerskiold, Συλλογή 1999, σ. I-7319

Υπόθεση 120/78, Rewe-Zentral, Συλλογή 1979, σ. 649

Υπόθεση C-108/01, Consorzio del Prosciutto di Parmaκαι Salumifi cio *S. Rita,* Συλλογή 2003, σ. I-5121

Ιστοσελίδες

http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_3.1.6.html

http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/07/index.tkl?lang=gr&s=1&e=10

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61974CJ0033&from=EN

http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2fd53656-79d9-4322-b3dd-117a319072f8.0002.03/DOC_1&format=PDF

http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/greek/C44/50/index.html

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R025&from=EL

http://ec.europa.eu/enterprise/policies/single-market-goods/files/goods/docs/art34-36/new_guide_el.pdf

http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_2.1.3.html

http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/6278AE32E8CA5F47C2257B1F00441CDB/$file/odigos.pdf

http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:229:0035:0048:el:PDF

http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/c10107_en.htm

Άρθρα

‘’Στρατηγική για την εξέλιξη της τελωνειακής ένωσης’’, Βρυξέλλες, 1.4.2008, COM (2008) 169 τελικό, σελ. 2,4

Π. Καζάκος, “Η κοινωνική διάσταση στην Ένωση: Ένα σύντομο χρονικό”, ΕυρΠολ 2/2008

Τ. Ηλιοπούλου Στράγγα, “Η κοινωνική διάσταση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης”, ΕυρΠολ 2/2008

Π. Μαυρίδης, “Η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εργαζομένων και υπηρεσιών, ως βασική αρχή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η κοινωνική ασφάλιση”, ΕΕΕυρΔ 2:2005

Γ. Κατρούγκαλος, “Φιλελευθερισμός και αρχή του κοινωνικού κράτους στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη “, ΕΕΕυρΔ 2:2005

Λ. Παπαδοπούλου, “Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην ενωσιακή έννομη τάξη”, Το Σύνταγμα, Τεύχος 6/2001

Β. Σκουρής, “ Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων”

Ανακοίνωση της Επιτροπής: Στρατηγική για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, 2010, COM(2010) 491 τελικό

«Έκθεση 2011 για την εφαρμογή του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ», Βρυξέλλες, 16.4.2012, COM(2012) 169 τελικό

Ε. Πρεβεδούρου, “Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ και Ευρωπαϊκή Σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου: σχέση ανταγωνισμού ή αλληλοσυμπλήρωσης”, ΕφημΔΔ 2/2011

Πρωτογενείς Πηγές

Ανακοίνωση της Επιτροπής, σχετικά με τη νομική φύση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, Βρυξέλλες 11.10.2000, COM (2000) 644

Ανακοίνωση της Επιτροπής ‘’ Η εσωτερική αγορά αγαθών, ακρογωνιαίος λίθος της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης’’, COM(2007) 35 τελικό